

Krievijas ietekme Latvijas informatīvajā telpā

2018. gada janvāris

Sintēzes ziņojums

LATVIJAS REPUBLIKAS
SAEIMA

Par ziņojuma saturu ir atbildīgi tā autori – Visvaldis Valtenbergs, Inese Grumolte-Lerhe, Zanita Avotniece, Ilona Beizītere.

Pārpublicēšanas, citēšanas vai citādas izmantošanas gadījumā atsauce uz ziņojumu, tā autoriem un Latvijas Republikas Saeimu ir obligāta. Nekomerciālos nolūkos ziņojumu drīkst pārpublicēt vai citādi izmantot bez īpašas saskaņošanas ar Latvijas Republikas Saeimu un pētījuma autoriem.

Latvijas Republikas Saeima un ziņojuma autori nav atbildīgi par ziņojumā iekļautās informācijas tālāku izmantošanu un tās radītajām sekām.

Ziņojums neatspoguļo Latvijas Republikas Saeimas kā likumdevēja viedokli.

Visas mantiskās tiesības uz ziņojumu pieder Latvijas Republikas Saeimai.

Rīga, 2018

ZIŅOJUMA MĒRĶIS

Raksturot Krievijas ietekmi Latvijas informatīvajā telpā un iespējas šo ietekmi ierobežot.

SINTĒZES ZIŅOJUMĀ APKOPOTI LĪDZ ŠIM VEIKTO PĒTĪJUMU REZULTĀTI PAR ŠĀDIEM JAUTĀJUMIEM:

1. Krievijas ietekmes kanāli Latvijas informatīvajā telpā, kā arī ar Krievijas informatīvo ietekmi saistīto vēstījumu izplatītāji.
2. Sabiedrības uzņēmība pret Krievijas informatīvo ietekmi un iespējas to mazināt.
3. Iespējas nošķirt propagandu un dezinformāciju no leģitīmām vārda brīvības izpausmēm.

Satura rādītājs

Ievads	5
1. Krievijas ietekmes kanāli Latvijas informatīvajā telpā	8
1.1. Plašsaziņas līdzekļu auditorijas raksturojums Latvijā	8
1.2. Uzticēšanās plašsaziņas līdzekļiem	13
1.3. Jauni izaicinājumi plašsaziņas līdzekļu lietotājiem	15
2. Sabiedrības uzņēmība pret Krievijas informatīvo ietekmi	18
3. Kā nošķirt propagandu un dezinformāciju no leģitīmām vārda brīvības izpausmēm?	22
4. Tiesiskie un praktiskie risinājumi propagandas un dezinformācijas ierobežošanai	25
4.1. Tiesiskie risinājumi	25
4.2. Praktiskie risinājumi	30
Izmantotā literatūra	33

ĪSUMĀ

Latvijas informatīvajā telpā izplatītos Krievijas naratīvus un vēstījumus vairāk atbalsta tā auditorijas daļa, kura regulāri izmanto Krievijas plašsaziņas līdzekļus. Pētījumi liecina, ka Krievijas plašsaziņas līdzekļus lieto arī zināma latviešu etnolingvistiskās grupas daļa. Vairāk nekā puse krievvalodīgo Latvijas iedzīvotāju gan apgalvo, ka uzticoties Latvijas plašsaziņas līdzekļiem, taču to cilvēku skaits, kuri uzticas Krievijas plašsaziņas līdzekļiem, šajā demogrāfiskajā grupā ir daudz lielāks.

Plašsaziņas līdzekļu patēriņa struktūrā vērojams interneta portālu un sociālo plašsaziņas līdzekļu popularitātes pieaugums. Taču ne Latvijas, nedz arī starptautiskais normatīvais regulējums nespēj pilnvērtīgi aptvert šos modernos plašsaziņas līdzekļus un tādējādi rodas labvēlīga vide propagandas un dezinformācijas izplatīšanai informatīvajā telpā. Visas Eiropas Savienības līmenī aizvien vairāk tiek domāts par nelegāla tiešsaistes satura ierobežošanas pasākumiem.

Informatīvās ietekmes efektivitātes konstatēšana ir problemātiska. Trūkst pētījumu, kas ļautu objektīvi pārlicināties par to, ka mērķtiecīga stratēģiskā komunikācija patiešām rada izmaiņas auditorijas attieksmē un uzskatos. Tāpat ir grūti konstatēt, ka izmaiņas veicinājusi tieši mērķtiecīgā stratēģiskā komunikācija, nevis tās radušās citu faktoru iespaidā.

Lai arī starptautiskais regulējums cilvēktiesību jomā liedz izplatīt noteikta rakstura informāciju, piemēram, aicinājumus uz karu vai naida kurināšanu, tiesiskās iespējas ierobežot šajās kategorijās neietilpstošo informāciju, tostarp arī propagandu un maldinošu informāciju, ir šaurākas. Ierobežojot atsevišķus Krievijas ietekmes kanālus, kontekstā ar Eiropas Savienības valstīm saistošo Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvu ir izkristalizējušās problēmas, kas saistītas gan ar valstu jurisdikciju, gan aizlieguma procedūras piemērošanu. Par leģitīmu pamatojumu ierobežojumu piemērošanai noteiktiem plašsaziņas līdzekļiem var kalpot sistemātiski un ilgtermiņā veikti plašsaziņas līdzekļos sniegtās informācijas plūsmas novērojumi.

Informācijas izplatīšanu ierobežojoši pasākumi cīņā ar vairāklīmeņu stratēģisko komunikāciju ir tikai daļa no plašāka risinājumu kopuma, jo tiek vērsti tikai pret vienu problēmas pusi. Patiesi efektīvi risinājumi nav rodami bez plašsaziņas līdzekļu sistēmas pašregulācijas stiprināšanas, žurnālistikas profesionalitātes celšanas, neatkarīga finansējuma nodrošināšanas un pasākumiem, kas veicami nolūkā uzlabot sabiedrības plašsaziņas līdzekļu lietotpraksi. Tāpat ir būtiski nodrošināt alternatīva, proti, Latvijā un Eiropas Savienībā veidota satura pieejamību dažādos auditorijas segmentos.

Ir būtiski identificēt propagandas un dezinformācijas elementus un izstrādāt to konstatēšanai publiskajā telpā nepieciešamos mehānismus. Dezinformācijas aģentu aktivitātes un to darbības efektivitātes ierobežošanas nolūkā būtu jāsekmē iniciatīvas, kas attiecas uz plašsaziņas līdzekļu satura uzraudzību un ziņošanu par konkrētiem propagandas un dezinformācijas izplatīšanas gadījumiem.

Nepieciešams savlaicīgi un dažādos līmeņos identificēt iespējamus ar Krievijas informatīvo ietekmi saistītos riskus. Savukārt šīs ietekmes reālo mērogu izprašanai ir nepieciešami padziļināti un laikā izvērsti pētījumi par tās dinamiku konkrētās mērķgrupās.

Ievads

“Nemilitāro līdzekļu loma politisko un stratēģisko mērķu sasniegšanā ir pieaugusi, un daudzējādā ziņā tie ir efektīvāki nekā ieroču spēks” ([Gerasimova doktrīna](#))

Moderno valstu sabiedrība pašlaik piedzīvo to, ka triumfē indivīda iespēja brīvi paust savus uzskatus. Šis sasniegums panākts ar lielām grūtībām un daudzu gadsimtu laikā. Taču tam piemīt arī negatīvi blakusefekti. Krievijas klātbūtne citu valstu informatīvajā telpā, īpaši pēdējos gados, bieži vien tiek raksturota ne vairs tikai kā mēģinājumi veidot valsts tēlu un iekarot cilvēku prātus un sirdis, bet gan kā nopietns demokrātijas apdraudējums ([Gressel, 2017](#)).

Ar informācijas radīšanu, izplatīšanu un patērēšanu ir saistīta ikviena sabiedriskās un personīgās dzīves dimensija. Šajā ziņojumā ar vārdkopu **“informatīvā telpa”** tiek apzīmēti **Latvijas teritorijā pieejamie plašsaziņas līdzekļi, it īpaši televīzija, radio, interneta portāli un sociālie plašsaziņas līdzekļi.**

Ziņojumā aplūkoti Krievijas ietekmes kanāli Latvijas informatīvajā telpā, kā arī plašsaziņas līdzekļos izplatītie naratīvi. Tāpat izvērstā diskusija par to, kā nošķirt propagandu un dezinformāciju no leģitīmām vārda brīvības izpausmēm. Kā Krievijas ietekmes kanāli šajā ziņojumā tiek apzīmēti plašsaziņas līdzekļi, kuri raida krievu valodā un kuru veidotais saturs popularizē Krievijas oficiālo varas centru pozīciju. Ziņojums ietver:

- Latvijā un ārvalstīs tapušu pētījumu atziņas un sabiedriskās domas aptauju rezultātus;
- plašsaziņas līdzekļu auditorijas analīzi un aktuālākās tendences plašsaziņas līdzekļu patēriņā Latvijā;
- ieskatu starptautiskajā tiesiskajā regulējumā;
- Latvijas ekspertu, politikas veidotāju un Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes (turpmāk arī – NEPLP) skatījumu.

Krievijas pievilcība (īpaši daudzu bijušās Padomju Savienības teritorijas iedzīvotāju acīs) nevis vienkārši pastāv, bet gan tiek aktīvi veidota ([Korejba, 2015](#)).

Saprast, *kas ir kas*, diskusijās par Krievijas informatīvo ietekmi Latvijā nebūt nav viegli. Tajās tiek operēts ar veselu virkni dažādu jēdzienu. Tāpēc, runājot par informatīvajā telpā saskatāmajiem apdraudējumiem, bieži vien ir grūti vienoties par vispārpieņemtu tā vai cita apzīmējuma saturu. Tas, ko ar šiem apzīmējumiem saprotam to ikdienas lietojuma līmenī, bieži vien ir rezultāts, kas veidojas sintēzes ceļā no attiecīgo jēdzienu raksturojuma akadēmiskajās diskusijās, politiskās retorikas, profesionālās leksikas, kā arī publicistiska un populārzinātniska stila uzslāņojumiem, kam nereti raksturīgs dramatisējošs vai tieši pretēji – vienkāršojošs – efekts. Šāda situācija rada zināmu apjukumu. Turklāt jēdzienu saturs mēdz mainīties, un tie jāskata ciešā saistībā ar to interpretācijas autoru un lietojuma kontekstu.

Vairāki šādi jēdzieni izmantoti arī ziņojumā, pieņemot, ka to nozīme ir šāda:

Informatīvās ietekmes mērķis ir veidot sabiedrībā noteiktu izpratni par lietām, notikumiem, procesiem, kā arī attieksmi pret tiem ([Bērziņš, 2017](#)). Šajā ziņojumā ietekmes kontekstā būtiski ir gan ietekmes aģenta mērķi, nodomi un intereses, gan kanāli un mehānismi, kurus pielietojot, tās tiek panāktas, gan arī rezultāts – respektīvi, auditorijas attieksme un vērtības.

Dezinformācija ir apzināta maldināšana un nepatiesas informācijas sniegšana. Kopumā dezinformācija ir plašs jēdziens, kas var aptvert, piemēram, “maldinošas reklāmas, valsts propagandu, pārveidotus fotoattēlus, viltotus dokumentus, maldinoši sastādītas kartes, interneta krāpniecību, viltus tiešsaistes lapas u.c.” ([Fetzer, 2004; Piper, 2002: 8-9](#)).

Propaganda – komunikācijas forma, kuras mērķis ir panākt auditorijas atbildes reakciju, kas atbilst propagandas izplatītāja nodomam. Propagandas rezultāts var būt sabiedriskās domas un sabiedrības uzvedības izmaiņas ([Jowett and O'Donnell, 2012](#)).

Viltus ziņas – auditorijas maldināšanas nolūkā izplatītas ziņas, kuru nepatiesums ir pierādāms ([Allcott and Gentzkow, 2017](#)). Tās var ietvert, piemēram, selektīvi izraudzītus realitātes fragmentus ([Galeoti, 2017](#)).

Interneta troļļošana – sociālo plašsaziņas līdzekļu kopienas graušana, publicējot aizvainojošu vai maldinošu saturu. Visbiežāk tas tiek darīts, slēpjot savu identitāti aiz viena vai vairākiem lietotājprofilu ([Harcup, 2014](#)). Šajā ziņojumā tiks uzsvērtā algoto troļļu darbība, kuru uzdevums ir izplatīt interneta kopienā noteiktus uzskatus un veidot attieksmi ([Spruds, et al., 2016](#)).

Publiskā diplomātija – valsts interešu pārstāvība ar dažādu aģentu (ne vien diplomātu) iesaisti. Tā paredz klasiskajai diplomātijai alternatīvu kanālu un elementu pielietošanu, vērsanos pie citu valstu sabiedrībām, cenšoties panākt, tostarp, valsts ārpolitikas mērķu īstenošanu ([Melissen, 2005](#)).

Maigā vara – varas aspekts, kas raksturo spēju panākt, lai “citi vēlas to, ko vēlaties jūs” ([Nye, 2003: 8–9](#)). Tas notiek bez piespiešanas, bet gan panākot varas subjekta pievilcīgumu.

Naratīvs – stāstījums par konkrētu notikumu, situāciju vai to hronoloģisko secību. Tā var tikt rekonstruēta jeb pārrakstīta specifiskā kontekstā, kas var atšķirties no oriģinālā. Tādējādi šim stāstījumam raksturīgs noteikts reprezentācijas veids. Naratīvs var tikt izmantots plašsaziņas līdzekļos, tostarp, lai reālu notikumu interpretētu veidā, kas vedina atbalstīt noteiktu viedokli vai tēzi ([Herman, 2009; Abbot, 2002: 16](#)).

Robeža starp informatīvo ietekmi, dezinformāciju, propagandu un viltus ziņām gan nav viennozīmīgi nosakāma – šīs parādības vieno manipulācijas ar faktiem, selektīva to izvēle vai reāla notikuma atainojums patvaļīgi izvēlēta kontekstā.

Krievijas 2013. gada 23. februāra [ārpolitikas koncepcijā](#) lasāms: “Maigā vara, visaptverošs rīku arsenāls ārpolitikas mērķu sasniegšanai, kas balstīta pilsoniskās sabiedrības, informācijas, kultūras un citās tradicionālajai diplomātijai alternatīvās metodēs un tehnoloģijās, kļūst par neizbēgamu starptautisko attiecību elementu” (sk. arī: [Serqunin and Karaberskin, 2015](#)). Nemilitāro līdzekļu nozīme valsts politisko un stratēģisko mērķu sasniegšanā uzsvērtā arī neformalizētajā Krievijas armijas ģenerāļa [Valērija Gerasimova doktrīnā](#). Krievijas skatījums uz informācijas karu un šā jēdziena ģenēze aplūkota nesenajā [NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centra](#) (turpmāk arī – [NATO StratCom COE](#)) [apskatā](#). Izvērstais nākotnes kara traktējums [Krievijas drošības doktrīnā](#), jo sevišķi uzsvars uz dažādu politisku un sabiedrisku organizāciju un kustību noderīgumu Krievijas mērķu īstenošanā, pastarpināti norāda uz to, ka informatīvās telpas iesaistei valsts ārpolitikas mērķu realizācijā Krievija piešķir lielu nozīmi.

Krievijas plašsaziņas līdzekļu vide ir cieši saistīta ar formālajiem valsts varas centriem. Ar Krievijas prezidenta 2013. gada 9. decembra [pavēli](#) noteikta ziņu aģentūras [Россия Сегодня](#) izveide. Tās darbības mērķis ir sniegt ārvalstīm informāciju par Krievijas nostādņām un politiku, kā arī citām aktualitātēm valstī un sabiedrībā. Līdzīgā manierē darbojas arī [zinu aģentūra Спутник](#). Savukārt 2014. gadā izdarītās [izmaiņas Krievijas Federācijas likumā “Par plašsaziņas līdzekļiem”](#) paredz būtiski ierobežot ārvalstu subjektu “kontroli” Krievijas plašsaziņas līdzekļu sektorā. 2017. gada nogalē [likumā](#) noteikts, ka plašsaziņas līdzekļi, kas saņem finansējumu no ārvalstīm, var tikt pasludināti par “ārvalstu aģentiem”.

No Krievijas puses gan dzirdams, ka citi starptautiskās kopienas locekļi vērsties tieši pret Krieviju, lai grautu tai raksturīgās tradicionālās garīgās un morālās vērtības. Šāds skatījums uz pašreizējiem notikumiem starptautiskajā arēnā nostiprināts 2016. gada 5. decembra [Krievijas Federācijas Informācijas drošības doktrīnas](#) 12. punktā. Līdzīgi uzsvāri parādās arī [Krievijas Nacionālās drošības stratēģijā](#). Arī Krievijas akadēmiskajās aprindās netrūkst šā skatījuma apoloģētu, kuri to leģitimē, balstoties uz savu autoritāti. Piemēram, tiek kultivēts viedoklis, ka ilglaicīgi un dažādās vēstures fāzēs ticis un joprojām tiek izvērstis informatīvais karš pret Krieviju ([Ткаченко, 2011: 43](#)). Taču pašā Krievijā, kā liecina starptautisko novērotāju secinājumi, [tiek ierobežota vārda, pulcēšanās un biedrošanās brīvība](#), tiek represēti pastāvošā režīma kritiķi,

ir ieviesti mehānismi izteiksmes brīvības kontrolēšanai sociālajos plašsaziņas līdzekļos. Krievijas prese 2017. gadā raksturota kā [nebrīva](#).

Krievijas informatīvo aktivitāšu arsenāla un mērķauditorijas raksturojumā neiztrūkstošs ir XXI gs. pirmajos gados šajā valstī attīstītais apzīmējums “krievu pasaule” (*русский мир*). To bez juridiskām sekām Krievija attiecina uz visiem krieviski runājošajiem cilvēkiem jebkur pasaulē. Tas aptver visus krievu tautības cilvēkus, kuri pēc 1991. gada dzīvo ārpus Krievijas robežām ([Lerhis, 2010: 13](#)), un ģeogrāfisku robežu šim apzīmējumam nav. Pamatā piederībai “krievu pasaulei” ir personas [pašidentifikācija](#). Īpaši izveidots fonds ar tādu pašu nosaukumu, kura mērķis ir stiprināt Krievijas ietekmi citās valstīs, gan pēc pētnieku, gan pēc Latvijas Drošības Policijas (turpmāk arī – DP) [ieskata](#), ir Krievijas diasporas jeb t.s. “tautiešu politikas” instruments. Tautiešu politiku DP atzīst par vienu no nozīmīgākajiem Latvijas konstitucionālās iekārtas riska avotiem un nacionālās drošības apdraudējumu. Ideja par to, ka “tuvajās” ārzemēs jeb Krievijas kaimiņvalstīs mītošie krievu etniskās piederības cilvēki uzskatāmi par Krievijas ārpolitikas rīku, nebūt nav jauna. Tā iesniedzas XX gs. 90. gadu sākumā. Viens no šā skatījuma autoriem ir ilggadīgais Krievijas prezidenta Vladimira Putina (*Владимир Путин*) padomnieks ārlietu jautājumos Sergejs Karaganovs (*Сергей Каргаганов*), t.s. “Karaganova doktrīnas” autors ([Karaganov, 1992](#)). Kopumā šādi akcenti raksturo Krievijas ārpolitikas “humanitāro” dimensiju.

Vienlaikus Krievija Austrumeiropā ir izvērsusi konvencionālo karadarbību, un arī šeit informatīvās ietekmes faktoram ir būtiska nozīme. 2008. gadā Krievija iesaistījās bruņotā konfliktā ar Gruziju, bet 2014. gadā okupēja un anektēja Ukrainai piederošo Krimas pussalu. [ANO Augstā komisāra cilvēktiesību jautājumos birojs konstatējis](#) būtiskus Krievijas veiktus cilvēktiesību pārkāpumus okupētajā Krimā. Notikumi Krimā daudzējādā ziņā iezīmēja pavērsiena punktu Rietumvalstu attieksmē pret Krievijas starptautisko attiecību īstenošanas praksi, lika tām ieņemt striktāku nostāju un padziļināti analizēt Krievijas darbības metodes un kanālus.

Publikācijas par jautājumiem, kas saistīti ar Krievijas ietekmi Latvijas informatīvajā telpā, Latvijā periodiski laiž klajā domnīca *Austrumeiropas politikas pētījumu centrs* (turpmāk arī – [APPC](#)), *Latvijas Ārpolitikas institūts* (turpmāk arī – [LĀI](#)), *Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs* (turpmāk arī – LNAA DSPC), Rīgā bāzētais [NATO StratCom COE](#). Atsevišķas publikācijas sagatavojušas arī zinātniskās grupas, piemēram, Latvijas Universitātes Sociālo un politisko pētījumu institūtā (turpmāk arī – [LU SPPI](#)) u.c. Pēdējo divu gadu laikā aizvien vairāk pētījumu tiek veltīts tiešsaistes videi un sociālajiem plašsaziņas līdzekļiem. Iepazīstoties ar publikāciju klāstu, ir lietderīgi apzināt pētījumos analizēto citu valstu (Ukrainas, Moldovas, Gruzijas un Baltijas valstu) pieredzi cīņā pret propagandu un dezinformāciju.

1. Krievijas ietekmes kanāli Latvijas informatīvajā telpā

Dažādu valstu pieeja informācijas izplatīšanai ir atšķirīga un ietver gan informācijas sniegšanu ar neatkarīgu plašsaziņas līdzekļu starpniecību, gan arī plašsaziņas līdzekļu kā tiešu politikas instrumentu izmantošanu ([Andžāns, et al., 2016](#); [Kudors, 2010](#)). Mūsdienās pasaules politiskajās norisēs liela nozīme ir arī t. s. mediatīvajai žurnālistikai, kas tiek izmantota kā starptautisku konfliktu vadības instruments ([Rožukalne, 2014](#)). Arī nacionālajā līmenī plašsaziņas līdzekļi aizvien ir nozīmīgākais starpnieks sabiedrības un valsts institūciju saziņā. Valstīs, kur plašsaziņas līdzekļi ir vāji, toties ir plašas iespējas tos izmantot sabiedrības viedokļa ietekmēšanai ([Andžāns, et al., 2016](#); [Kim, et al., 2016](#)).

Plašsaziņas līdzekļu vidi Baltijas valstīs negatīvi ietekmē pastāvīgās pārmaiņas un riski, kas saistīti ar ekonomisko nestabilitāti. Līdz ar to rodas labvēlīgi apstākļi plašsaziņas līdzekļu komercializācijai un politizācijai. Plašsaziņas līdzekļu komercializācija nozīmē to, ka tie ir pakļauti sīvai konkurencei par vienu un to pašu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju grupu. Tādējādi tie nereti ir spiesti izdabāt auditorijas vēlmēm un dažkārt pieļaut kompromisus attiecībā uz profesionalitātes standartiem. Lai gan Latvijā ir izveidojusies daudzveidīga plašsaziņas līdzekļu telpa, auditorijas un reklāmas investīcijas koncentrējas ap dažām konkrētām plašsaziņas līdzekļu organizācijām ([Andžāns, et al., 2016](#); [Rožukalne, 2014](#)).

Kvalitatīva, auditorijas vajadzībām un interesēm atbilstoša satura sagatavošanu nereti apgrūtina visaptverošas auditorijas analīzes trūkums. Šādos apstākļos plašsaziņas līdzekļu saturs kļūst atkarīgs no redakciju priekšstatiem par auditorijas interesēm, taču tie ne vienmēr atbilst realitātei. Bieži vien nav iespējams iegūt pat primāros auditoriju raksturojošos datus. Lai gan Latvijā ir pieejami vairāki desmiti televīzijas kanālu, kas pārraida Krievijā veidotu saturu (turpmāk arī – Krievijas plašsaziņas līdzekļi), auditorijas mērījumi tiek veikti tikai dažiem no tiem. Turklāt salīdzinoši liberālais plašsaziņas līdzekļu regulējums gan nodrošina brīvu darbību plašsaziņas līdzekļu jomā, gan arī neierobežo piekļuvi plašsaziņas līdzekļu tirgum – ikvienam, tostarp politiskajām partijām un nevalstiskajām organizācijām, ir iespēja dibināt plašsaziņas līdzekļu organizācijas ([Andžāns, et al., 2016](#); [Rožukalne, 2014](#)).

1.1. Plašsaziņas līdzekļu auditorijas raksturojums Latvijā

Pēdējo gadu laikā ir palielinājusies tradicionālo plašsaziņas līdzekļu alternatīvu, tostarp sociālo plašsaziņas līdzekļu, pieejamība un popularitāte. Vienlaikus pieaugušas arī sabiedrības locekļu iespējas atrasties paša izraudzītā un pielāgotā informatīvajā telpā, tādējādi iezīmējot pāreju no tradicionāla uz hibrīdu plašsaziņas līdzekļu lietojuma modeli (1. attēls). Arī interneta platformas un sociālie tīkli tiek aktīvi iesaistīti lietotājiem pielāgotu t.s. “informācijas burbuļu” (*filter bubble*) veidošanā ([Garrett, 2017](#)). Tomēr tādu tradicionālo plašsaziņas līdzekļu kā televīzija, radio un interneta portāli ietekme uz kopējo sabiedrības viedokli joprojām ir lielāka ([Andžāns, et al., 2016](#); [Liu, et al., 2017](#)).

1. attēls. Tradicionālais un hibrīdais plašsaziņas līdzekļu modelis.

Līdz ar tehnoloģiju attīstību un to pieejamības paplašināšanos novērotas arī būtiskas izmaiņas Latvijas plašsaziņas līdzekļu patēriņa struktūrā – pēdējo gadu laikā vērojama drukātās preses patēriņa samazināšanās. Saīsinās arī vidējais televīzijas skatīšanās laiks, toties interneta lietošanas laiks ir pieaudzis (Holma, 2017; EC, 2017c; Andžāns, et al., 2016). Tematiskos apsekojumos noskaidrots, ka **visbiežāk dažāda rakstura informācijas ieguvei iedzīvotāji izmanto interneta portālus un resursus, tiem seko televīzijas kanāli un raidījumi** (LF, 2017). Kopumā Latvijas iedzīvotāju plašsaziņas līdzekļu patēriņa struktūrā vērojama tāda pati tendence kā citviet Eiropas Savienībā (turpmāk arī – ES) – **aizvien plašāk tiek patērēti dinamiskie, taču arī grūtāk regulējamie interneta portāli un sociālie tīkli** (EC, 2017c). Apzinot plašsaziņas līdzekļu patēriņu etniskā griezumā un pēc mājās lietotās valodas (2. attēls), var konstatēt, ka latvieši biežāk izmanto plašsaziņas līdzekļus latviešu valodā, savukārt cittautieši – krievu valodā. Tas lielā mērā apstiprina līdz šim veikto pētījumu secinājumus attiecībā uz divu valodas ziņā nošķirtu informatīvo telpu pastāvēšanu Latvijā. Turklāt Latvijas plašsaziņas līdzekļu telpu raksturo ne tikai informācijas pieejamība divās valodās, bet arī tās atšķirības latviski un krieviski runājošajām mērķauditorijām (Andžāns, et al., 2016; LF, 2017; Bērziņa, 2016; NEPLP, 2015; Kudors, 2010). Šī nošķirtība gan nav absolūta. Piemēram, Latvijā pieejamos daļēji vai pilnībā krievu valodā raídošos televīzijas kanālus skatās gan latvieši, gan cittautieši (3. attēls). Savukārt daļa krievu valodā runājošo informāciju iegūst interneta portālos latviešu valodā un otrādi – latviešu valodā runājošie iedzīvotāji nereti izmanto arī interneta portālus krievu valodā (4. un 5. attēls).

PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻU AUDITORIJA LATVIJĀ

Mājās pārsvarā runā:

- latviešu valodā – **62%**
- krievu valodā – **37%**
- citā valodā – **1%**

Etniskā piederība:

- latvietis – **62%**
- krievs, baltkrievs, ukraiņis – **31%**
- cita tautība – **7%**

Plašsaziņas līdzekļu patēriņš

93% skatās TV

- **46%** iedzīvotāju TV ir informētāja loma, **45%** – izklaidētāja loma
- **52%** iedzīvotāju skatās LTV7 raidījumus krievu valodā
- **63%** iedzīvotāju (**82%** cittautiešu un **52%** latviešu) mēdz skatīties Krievijā veidotas TV programmas
- **28%** iedzīvotāju (**52%** cittautiešu) mēdz skatīties Krievijā veidotas ziņu pārraides

87% izmanto internetu

- **66%** iedzīvotāju izmanto internetu gandrīz katru dienu
- **81%** informāciju par sabiedriski politiskiem notikumiem iegūst no interneta portāliem latviešu valodā, **52%** – no portāliem krievu valodā
- **82%** mēdz lasīt komentārus interneta portālos

84% klausās radio

- **70%** iedzīvotāju klausās radio latviešu valodā, **41%** – krievu valodā

80% lasa drukāto presi

- **67%** iedzīvotāju lasa drukāto presi latviešu valodā, **36%** – krievu valodā

66% izmanto sociālos tīklus

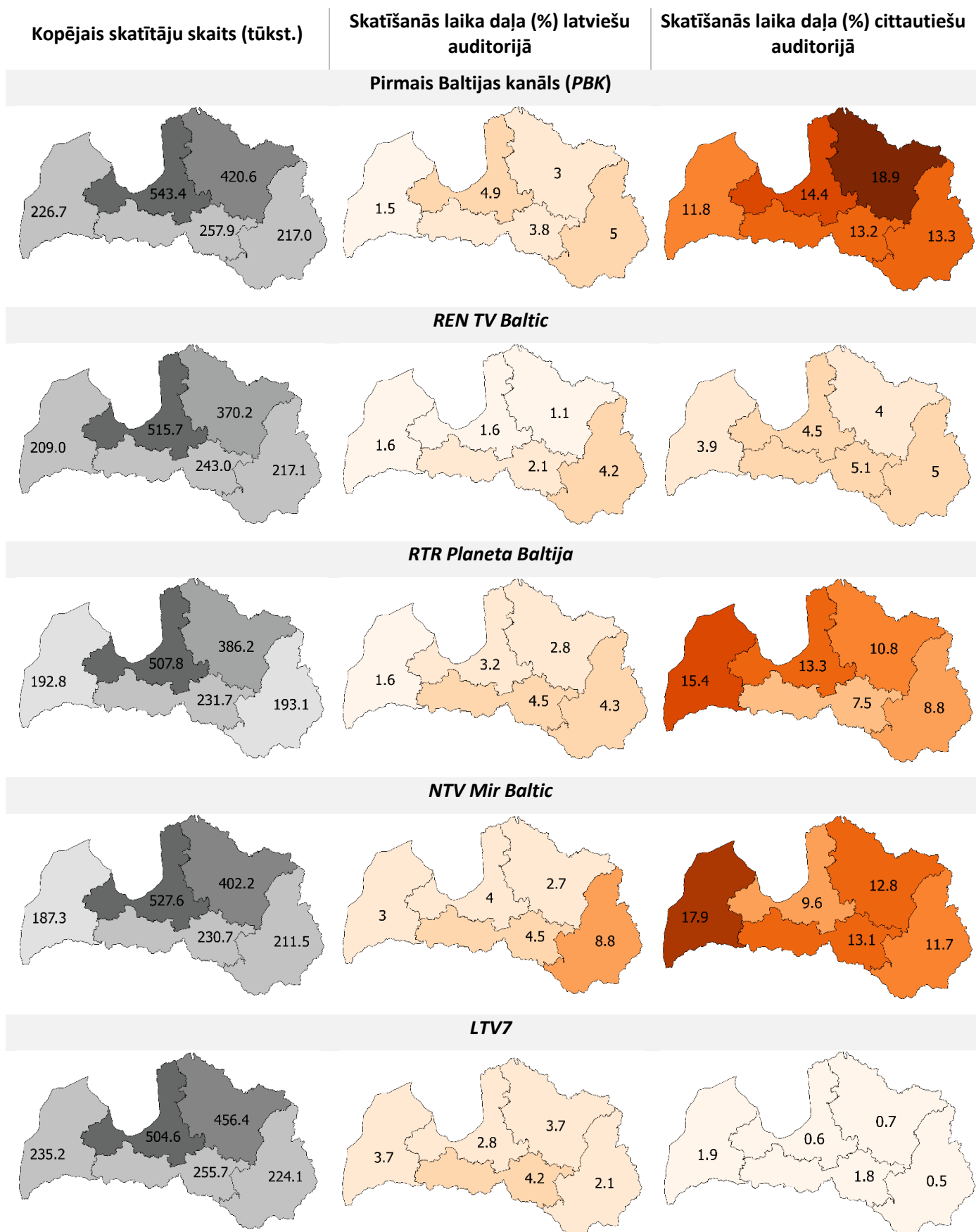

- **27%** iedzīvotāju informāciju par ES sociāli politiskiem notikumiem iegūst no sociālajiem tīkliem

2. attēls. Plašsaziņas līdzekļu auditorijas raksturojums Latvijā.

Avoti: [CSP, 2012](#); [CSP, 2017](#); [EC, 2017c](#); [SKDS, 2016a](#); [LF, 2017](#); [SUSTINNO aptauja, 2015](#).

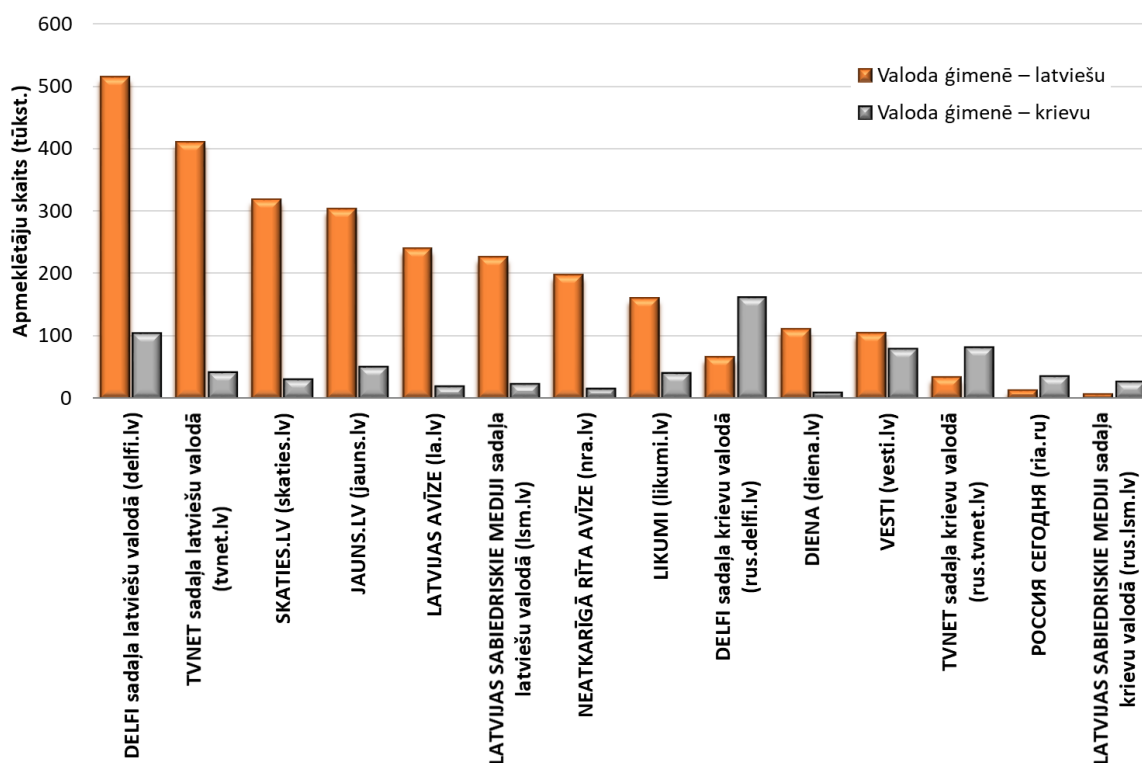
Attēlā ietvertās vērtības nav savstarpēji tieši salīdzināmas.

3. attēls. Kopējais televīzijas kanālu skatītāju skaits (tūkstošos) un to skatīšanās laika daļa (%) latviešu un cittautiešu auditorijā 2017. gadā. Datu avots: [Kantar TNS, 2018b.](#)

Vairāk nekā trešdaļa Latvijas iedzīvotāju un aptuveni puse cittautiešu pārsvarā patērē plašsaziņas līdzekļu saturu, kas radīts ārpus Latvijas. Krievijā veidotas televīzijas programmas mēdz skatīties 82% cittautiešu un 52% latviešu (kopumā 63% Latvijas iedzīvotāju). Tātad daļa cittautiešu būtībā dzīvo Krievijas informatīvajā telpā. Turklāt 46% krievvalodīgo Latvijas iedzīvotāju vispār negūst informāciju no plašsaziņas līdzekļiem latviešu valodā – tātad, aptuveni piektdaļa Latvijas sabiedrības nav sasniedzama ar plašsaziņas līdzekļiem valsts valodā ([Andžāns, et al., 2016](#); [LF, 2017](#); [Bērzina, 2016](#); [NEPLP, 2015](#); [Kudors, 2010](#)).

Apsekojumu ietvaros aptaujātie Latvijas iedzīvotāji atzīst, ka Krievijas televīzijas piedāvājumu visbiežāk izvēlas izklaidei. Šo tendenci nevajadzētu atstāt bez ievēribas, jo arī [humors var būt nozīmīgs stratēģiskās komunikācijas rīks](#). Humora un ironijas elementi tiek izmantoti, tostarp, lai liktu apšaubīt sniegto ziņu objektivitāti, grautu iedzīvotāju uzticēšanos Rietumu politiķiem un starptautiskajām organizācijām ([Reire, 2015](#); [Sanina, 2014](#); [Lange-Ionatamišvili, 2017](#)). Vienlaikus 28% iedzīvotāju (52% cittautiešu) skatās arī Krievijas televīziju veidotās ziņu pārraides ([Andžāns, et al., 2016](#); [LF, 2017](#); [Bērzina, 2016](#); [NEPLP, 2015](#); [Kudors, 2010](#)).

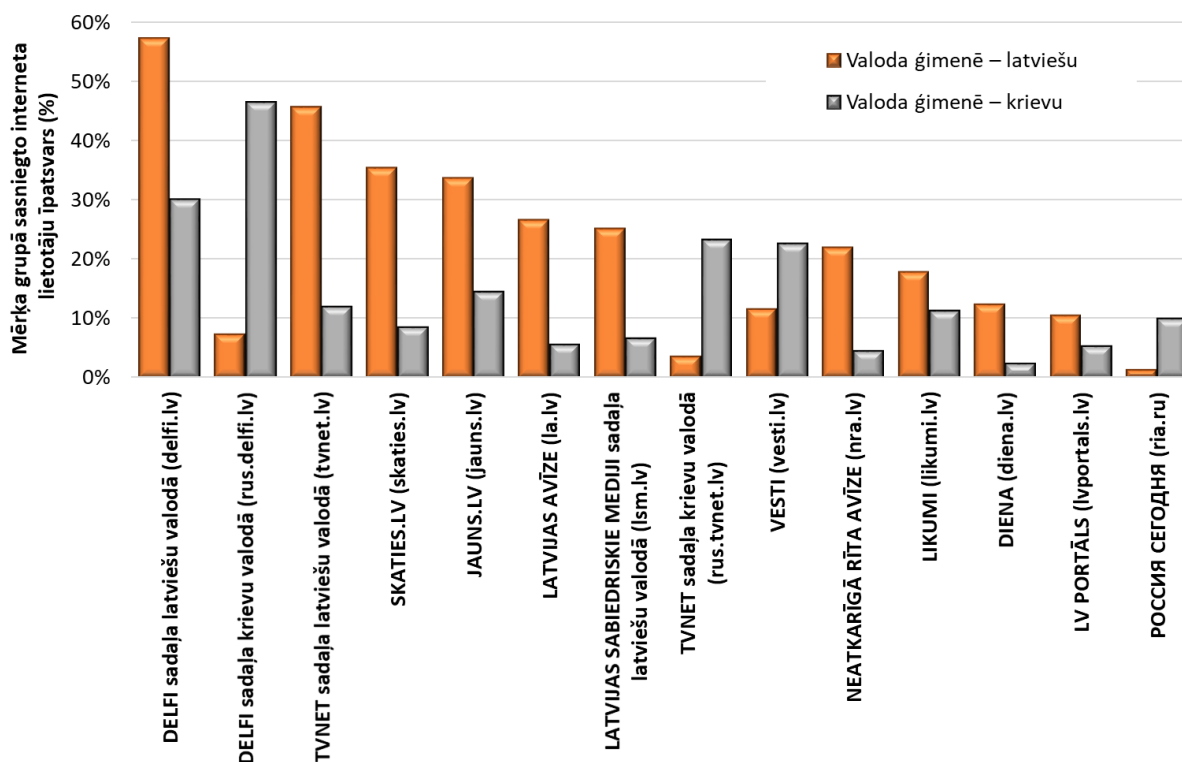

4. attēls. Populārākie interneta portāli Latvijā pēc kopējā apmeklētāju skaita vidēji vienā mēnesī laika periodā no 2016. gada decembra līdz 2017. gada novembrim. Datu avots: [“Gemius Latvia”, 2018](#).

2017. gadā populārākie televīzijas kanāli Latvijas iedzīvotāju vidū ir TV3, LTV1, Pirmais Baltijas kanāls (turpmāk arī – PBK), LNT un NTV Mir Baltic ([Kantar TNS, 2018a](#)). Aplūkojot tādu televīzijas kanālu kā PBK, REN TV Baltic, RTR Planeta Baltija, NTV Mir Baltic un LTV7 popularitāti Latvijā 2017. gadā (3. attēls), var konstatēt, ka to auditorijas nosaka gan ģeogrāfiski, gan etniski kritēriji. Četri no minētajiem televīzijas kanāliem raida krievu valodā, savukārt LTV7 ir pamatā latviešu valodā radošs Latvijas sabiedriskais plašsaziņas līdzeklis, kura piedāvājumā ietvertas pārraides arī krievu valodā. Visiem aplūkotajiem televīzijas kanāliem lielāka auditorija ir Rīgas plānošanas reģionā, kam seko Vidzemes plānošanas reģions. Ja latvieši minētajiem televīzijas kanāliem atvēl vidēji 1–5% no kopējā televīzijas skatīšanās laika, tad cittautieši atsevišķus televīzijas kanālus skatās ievērojami vairāk (līdz vidēji 10–19% no kopējā televīzijas skatīšanās laika). Cittautiešu auditorijā lielāko popularitāti iemantojis PBK, šīs grupas skatītājus piesaistot no 11,8–18,9% no kopējā televīzijas skatīšanās laika. Šim kanālam seko RTR Planeta Baltija un NTV Mir Baltic, ko cittautieši skatās vidēji 7–13%, bet Kurzemes plānošanas reģionā līdz 15–18% no kopējā televīzijas skatīšanās laika. Ievērojami mazāk gan latviešu, gan krievu auditorija izvēlas LTV7 piedāvājumu. Abās auditorijās šo televīzijas kanālu skatās mazāk nekā pārējos salīdzinājumā iekļautos televīzijas kanālus.

Turklāt cittautiešu auditorijas daļā šī televīzijas kanāla skatīšanās laika daļa ir izteikti niecīga un nepārsniedz 2% no kopējā televīzijas skatīšanās laika.

Kopumā Latvijā visās galvenajās plašsaziņas līdzekļu kategorijās dominē Latvijas plašsaziņas līdzekļi ([Bērzina, 2016](#)), un interneta portāli [delfi.lv](#), [tvnet.lv](#) un [apollo.lv](#) piesaista ap trim piektdaļām Latvijas interneta lietotāju ([Andžāns, et al., 2016](#)). Latvijas plašsaziņas līdzekļu tirgus līderis ir [delfi.lv](#) ([LF, 2017](#)).

5. attēls. Interneta portāli, kas dalījumā pēc ģimenē lietotās valodas vidēji vienā mēnesī sasnieguši vismaz 10% no kopējā interneta lietotāju skaita lingvistiskajā grupā laika periodā no 2016. gada decembra līdz 2017. gada novembrim. Datu avots: [“Gemius Latvia”, 2018](#).

Apskatot pēc apmeklētāju skaita lielākos interneta portālus (10 lielākie auditorijas daļā, kas ģimenē runā latviešu valodā un 10 lielākie auditorijas daļā, kas ģimenē runā krievu valodā), var konstatēt, ka populārākais interneta portāls ir [delfi.lv](#) (4. un 5. attēls). Šā portāla latviešu un krievu valodā veidotās sadaļas sasniedz aptuveni pusi no ģimenē latviešu vai krievu valodā runājošās auditorijas. Auditorijas daļā, kas ģimenē runā krievu valodā, augsta popularitāte ir arī portāla [tvnet.lv](#) sadaļai krievu valodā, kā arī portāliem [jauns.lv](#) un [vesti.lv](#).

1.2. Uzticēšanās plašsaziņas līdzekļiem

Latvijas iedzīvotāji populārākos plašsaziņas līdzekļus uzskata arī par uzticamākajiem (6. attēls), turklāt, pēc latviešu etnolingvistiskās auditorijas vērtējuma, starp 15 uzticamākajiem plašsaziņas līdzekļiem nav ierindojams neviens ārvalstu plašsaziņas līdzeklis. Savukārt cittautiešu auditorija starp uzticamākajiem plašsaziņas līdzekļiem min arī Krievijas plašsaziņas līdzekļus ([LF, 2017](#)). Lai gan vairāk nekā puse (55%) krievvalodīgo uzticas Latvijas plašsaziņas līdzekļiem, to cilvēku skaits, kuri uzticas Krievijas plašsaziņas līdzekļiem, šajā demogrāfiskajā grupā ir par aptuveni 10% lielāks (65%). Turpretī no latviešu valodā runājošajiem iedzīvotājiem tikai 21% uzticas Krievijas plašsaziņas līdzekļiem. Līdz ar to var secināt, ka Krievijas plašsaziņas līdzekļu ietekme krieviski runājošo Latvijas iedzīvotāju vidū var būt salīdzinoši liela ([Bērzina, 2016](#)).

LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU UZTICĒŠANĀS PLAŠSAZIŅAS LĪDZEKĻIEM

Pārsvarā patērē ārpus Latvijas radītu plašsaziņas līdzekļu saturu:

35% Latvijas iedzīvotāju

50% cittautiešu

Priekšroku dod plašsaziņas līdzekļiem latviešu valodā:

63% Latvijas iedzīvotāju

90% latviešu

15% cittautiešu

Priekšroku dod plašsaziņas līdzekļiem krievu valodā:

32% iedzīvotāju

5% latviešu

80% cittautiešu

46% krievvalodīgo Latvijas iedzīvotāju neiegūst informāciju no plašsaziņas līdzekļiem latviešu valodā

64% Latvijas iedzīvotāju uzticas Latvijā veidotajiem TV ziņu raidījumiem

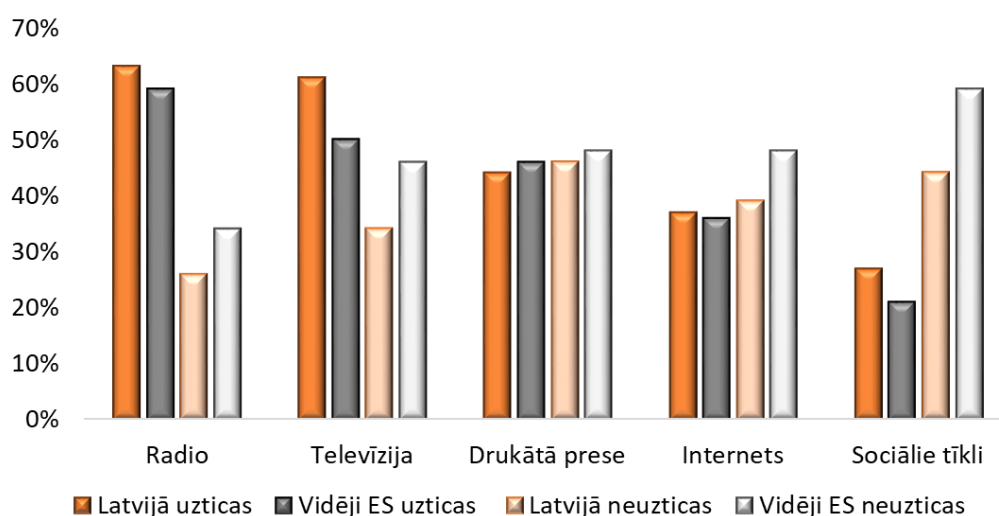
Latvijas iedzīvotāji visvairāk uzticas šādiem plašsaziņas līdzekļiem vai raidījumiem

	Visi Latvijas iedzīvotāji	Latvieši	Cittautieši
1.	www.delfi.lv	www.delfi.lv	www.delfi.lv
2.	LTV1	LTV1	PBK (Pirmais Baltijas kanāls)
3.	Panorāma	Panorāma	RTR (RTR Rossiya)
4.	www.tvnet.lv	www.tvnet.lv	PBK ziņas
5.	LR1	LR1	Panorāma
6.	PBK (Pirmais Baltijas kanāls)	TV3	www.google.com
7.	LNT	LNT	PBK Latvijskoje Vremja

6. attēls. Latvijas iedzīvotāju uzticēšanās plašsaziņas līdzekļiem.

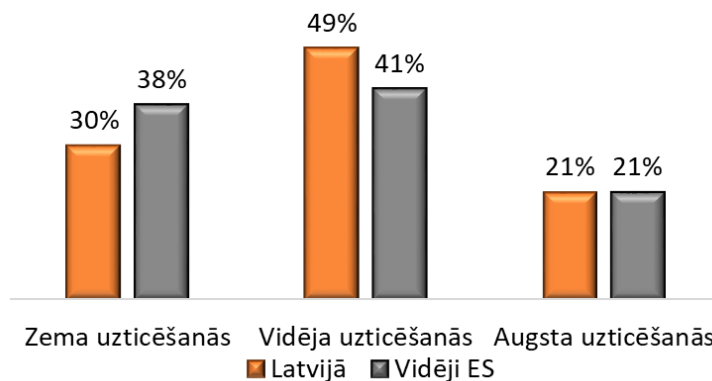
Avoti: [EC, 2017c](#); [SKDS, 2016a](#); [LF, 2017](#); [SUSTINNO aptauja, 2015](#); [Bērziņa, 2016](#).

Attēlā ietvertās vērtības nav savstarpēji tieši salīdzināmas.

7. attēls. Iedzīvotāju uzticēšanās informācijas atspoguļojumam plašsaziņas līdzekļos 2016. gadā.

Avots: [EC, 2017c](#).

8. attēls. Iedzīvotāju uzticēšanās plašsaziņas līdzekļiem 2016. gadā.

Avots: [EC, 2017c](#).

Kopumā Latvijas iedzīvotāju uzticēšanās plašsaziņas līdzekļiem un informācijas atspoguļojumam tajos ir nedaudz augstāka nekā vidēji ES (7. un 8. attēls). Rādītāji, kas atspoguļo plašsaziņas līdzekļu lietojumu un uzticēšanos konkrēta veida plašsaziņas līdzeklim, atšķiras atkarībā no patērētāju vecuma grupas. Gados jauni respondenti vairāk uzticas interneta portāliem, bet vecāka gadagājuma cilvēki – televīzijas un radio programmām. **32% interneta lietotāju apgalvo, ka tic sociālajos tīklos publicētajai informācijai un 22% mēdz internetā dalīties ar informāciju, iepriekš to nepārbaudot** alternatīvos informācijas avotos. Lielākā daļa šo respondentu (39%) ir jaunieši vecumā līdz 24 gadiem ([LF, 2017](#)).

1.3. Jauni izaicinājumi plašsaziņas līdzekļu lietotājiem

85% Latvijas iedzīvotāju atzīst, ka viņiem ir svarīgi iegūt uzticamu un no propagandas brīvu informāciju. Lai gan 83% respondentu piekrīt apgalvojumam, ka plašsaziņas līdzekļi un to saturs ietekmē sabiedrības uzskatus, mazāk nekā puse (47%) ir gatavi atzīt, ka tas ietekmē arī viņu personīgos uzskatus. Tādējādi var secināt, ka, pēc Latvijas iedzīvotāju vērtējuma, viņu personīgie uzskati dažādos jautājumos nav atkarīgi no plašsaziņas līdzekļu ietekmes. 40% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka spēj plašsaziņas līdzekļos atšķirt ticamu no safabricētas vai tendenciozas informācijas, savukārt 22% atzīst, ka ir gadījies noticēt tendenciozai vai safabricētai informācijai, bet 27% nespēj novērtēt savu spēju atšķirt ticamu informāciju no maldinošas ([LF, 2017](#)). Iedzīvotāju pašnovērtējums gan neuzrāda objektīvu ainu plašsaziņas līdzekļu lietotprasmes jomā. Vērtējot iedzīvotāju plašsaziņas līdzekļu izvēles paradumus, redzams, ka pamats bažām ir. Par dezinformācijas un viltus ziņu panākumiem var spriest, aplūkojot to recepciju auditorijā, kura nekritiski uzticas plašsaziņas līdzekļu sniegtajai informācijai. **Plašsaziņas līdzekļu lietotprasmi eksperti raksturo kā spēju būt “veselīgi neatkarīgam” no plašsaziņas līdzekļu ietekmes** ([Silverblatt, 2008: xi](#)).

54% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka vienu un to pašu notikumu dažādi plašsaziņas līdzekļi mēdz atspoguļot atšķirīgi (9. attēls). Biežāk šādu uzskatu pauž iedzīvotāji ar augstāku izglītības un ienākumu līmeni. 65% šo respondentu parasti patērē vairākus un jau ierastus plašsaziņas līdzekļus, savukārt 16% paliek uzticīgi vienam, viņuprāt, uzticamākajam plašsaziņas līdzeklim. 14% respondentu, kuri piekrīt viedoklim par atšķirīgu informācijas reprezentāciju dažādos plašsaziņas līdzekļos, atzīst, ka patērējamos plašsaziņas līdzekļus izvēlas spontāni, vairumā gadījumu (58%) iedvesmojoties no sociālajos tīklos pieejamās informācijas. Savukārt **teju ceturtdaļa (24%) Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka informācija visos plašsaziņas līdzekļos ir vienāda vai, ja atšķiras, tad tikai nebūtiski** ([LF, 2017](#)).

9. attēls. Latvijas iedzīvotāju uzskati par informācijas atspoguļojumu plašsaziņas līdzekļos.

Avoti: ([LF, 2017](#); [SUSTINNO, 2015](#))

Mūsdienu plašsaziņas līdzekļu vidi raksturo dažādība un plašas saturs izvēles iespējas. Tomēr, nonākot izvēles priekšā, auditorija pārsvarā izvēlas patērēt saviem uzskatiem atbilstošu informāciju. Tādējādi plašsaziņas līdzekļos veidojas t.s. atbalss telpas (*echo chambers*). Tās veido līdzīgi domājošu personu grupas, kas savstarpēji atbalso vai apstiprina vienotu nostāju vai viedokli kādā jautājumā ([Karlsen, et al., 2017](#); [Garrett, 2017](#); [Muralidharan, 2011](#)).

Latvijas informatīvajā telpā figurē arī t. s. “klikšķu portāli”. Tie gan nav reģistrēti kā plašsaziņas līdzekļi, tomēr, publicējot provokatīvu materiālu, piesaista sabiedrības uzmanību. Šajos portālos publicēta informācija bieži vien ir sagrozīta, nepatiesa un manipulatīva, tie kalpo par kanālu Krievijas vēstījumu iepludināšanai arī latviešu valodā runājošajā auditorijā. Šos portālus visvairāk lieto jaunieši. Iepriekš minētās tendences liek pievērst uzmanību tam, cik svarīga mūsdienu informatīvajā vidē un pašreizējos apstākļos ir iedzīvotāju plašsaziņas līdzekļu lietotprasmē ([DP, 2017](#)).

Interneta laikmetā plašsaziņas līdzekļos figurē ne tikai autorizēts saturs, bet tiek piedāvāta arī iespēja ikvienam paust savu viedokli komentāru formā. Pēdējos gados interneta vietnēs citu valstu vēstījumu izplatīšanā aktīvi darbojas t.s. “hibrīdtroļļi”. To visbiežāk lietotās pieejas apkopotas 1. tabulā. 2014. gada vasarā, pētījuma ietvaros analizējot komentārus interneta portālos [apollo.lv](#), [delfi.lv](#) un [tvnet.lv](#), tika noskaidrots, ka tikai 1,45% no kopējā (vairāk nekā 200 000) reģistrēto komentāru skaita varētu būt uzskatāmi par hibrīdtroļļu veikumu. Savukārt, apskatot tikai tos internetā ievietotos rakstus, kuru komentāros konstatēta hibrīdtroļļa klātbūtne, šis īpatsvars pieaudzis līdz 3,72%. Visvairāk troļļi komentējuši rakstus par konfliktu Ukrainā (37%) un sankcijām pret Krieviju (27%) ([Spruds, et al., 2016](#)).

Fokusgrupu analīzes gaitā tika noskaidrots, ka Latvijas sabiedrība kopumā ir diezgan noturīga pret hibrīdtroļļu vēstījumiem. Jebkura tipa troļļi cenšas uzrunāt kādu konkrētu auditorijas segmentu. Par visietekmīgākajiem uzskatāmi Vikipēdijas un pielikuma troļļi, jo tie spēj ietekmēt pat izveicīgākos interneta lietotājus. Tomēr analīze liecina arī par zināmu sabiedrības uzņēmību pret emocionālus vēstījumus ietverošiem uzbrukumiem – troļļi, kuri uzdodas par krievu tautības iedzīvotājiem, mēdz izplatīt ziņojumus, kas rada spriedzi starp dažādām etnolingvistiskajām Latvijas sabiedrības grupām. Hibrīdtroļļu aktivitātes internetā mēdz būt [robotizētas](#) (t.s. “botu” aktivitātes). Piemēram, pētot ziņojumus par Ziemeļatlantijas

līguma organizācijas (turpmāk arī – *NATO*) klātbūtni Latvijā, Lietuvā, Igaunijā un Polijā, atklāts, ka boti izveidojuši 70% no visām internetā krievu valodā ievietotajām ziņām par *NATO* spēku klātbūtni Baltijas valstīs un Polijā. 60% no troļļu lietotājiem profiliem krievu valodā bija automatizēti. Botu tīkla nozīme propagandas izplatīšanā kļūst aizvien lielāka un liecina par šīs parādības plašo vērienu ([Spruds, et al., 2016](#)).

1. tabula.

Hibrīdtroļļu tipi un visbiežāk izmantotās pieejas.

Avots: [Spruds, et al., 2016](#).

Hibrīdtroļļu tips	Izmantotā pieeja
 ASV vainotāji jeb konspirācijas troļļi	Izplata uz konspirācijas teorijām balstītu informāciju un vairo ASV starptautiskas nestabilitātes radīšanā. Komentāros raksta garus tekstus nolūkā lasītājiem sniegt loģiski strukturētu izklāstu un argumentāciju, lai pamatotu savu apgalvojumu.
 Bikini troļļi	Ievieto naivus pret ASV vērstus komentārus, ko papildina jaunas pievilcīgas meitenes fotogrāfija troļļa lietotāja profilā. Lai gan komentāri pārsvarā ir visai primitīvi, tie var ietekmēt interneta kopienā – kaut vai tādēļ, ka to autori bieži vien netiek atpazīti kā troļļi.
 Agresīvie troļļi	Līdzīgi klasiskajiem troļļiem publicē emocionālus, pašpārliecības pilnus komentārus nolūkā panākt tikpat emocionālu reakciju no citiem interneta lietotājiem. Salīdzinājumā ar klasiskajiem troļļiem, kuri ir ieinteresēti uzturēt komunikāciju, agresīvo hibrīdtroļļu atsaucība uz jebkādu komunikāciju ir ļoti zema.
 Vikipēdijas troļļi	Komentāros pārpublicē faktoloģisku informāciju no Vikipēdijas vai citām šķietami uzticamām vietnēm. Informācija pati par sevi var būt korekta, taču tiek izmantota tādā kontekstā, lai provocētu nepatiesu secinājumu izplatību interneta kopienā.
 Pielikuma troļļi	Komentāri ir ļoti īsi un ietver saiti uz citiem rakstiem vai materiāliem.

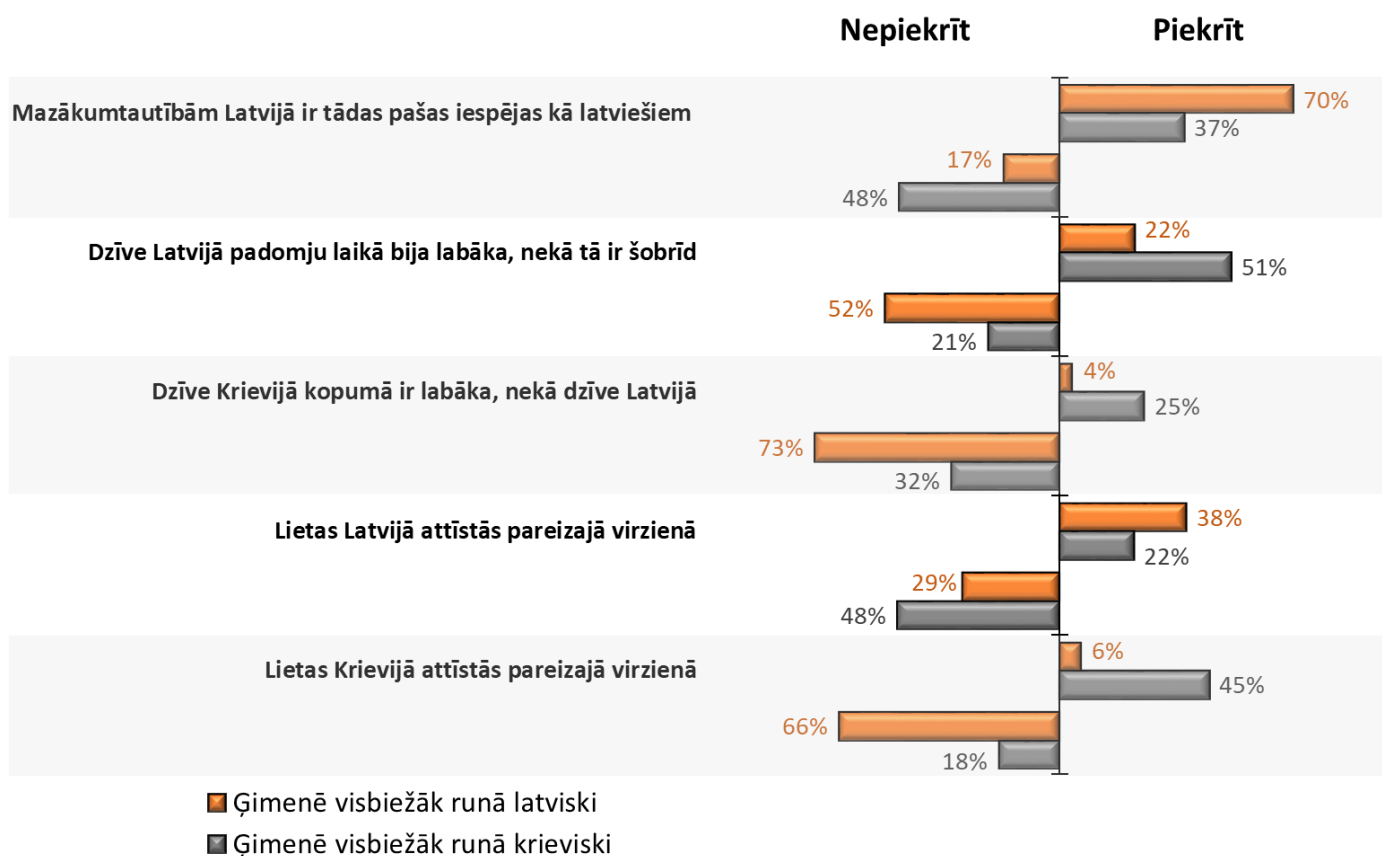
Jo vairāk krītas uzticēšanās rādītāji plašsaziņas līdzekļiem, jo vairāk cilvēku izvēlas saviem pašu uzskatiem atbilstošus plašsaziņas līdzekļus, nevis mērķtiecīgi cenšas izprast realitāti un iegūt faktos balstītu informāciju no dažādiem avotiem ([Andžāns, et al., 2016](#); [EED, 2015](#)). Tādējādi veidojas labvēlīga vide informācijas izplatīšanai citu valstu interesēs. Latvijas Republikas Drošības policija atzīst, ka valstī pieejama vesela virkne tādu informācijas resursu, kuru darbība tiek finansēta un koordinēta no Krievijas vai kuri aktīvi cenšas Latvijas informatīvajā telpā nostiprināt Krievijas ģeopolitiskajām interesēm atbilstošus vēstījumus. Pie šādiem resursiem pieder gan Latvijā plaši pieejamie Krievijas televīzijas kanāli, gan arī Krievijas mērķtiecīgi veidotās interneta un multimediju platformas ([DP, 2017](#); [Orttung, 2010](#)).

2. Sabiedrības uzņēmība pret Krievijas informatīvo ietekmi

Noteiktu naratīvu un vēstījumu izplatīšana var nozīmēt centienus sagatavot augsni kādām tālākām darbībām un mērķiem. Šie mērķi katrā situācijā ir atšķirīgi un grūti identificējami, taču citu valstu pieredze liecina par noteiktu darbību loģiku. Spilgts piemērs šajā ziņā bija Krievijas informācijas kampaņa pret Ukrainu. Tā tika īstenota, sinhroni izplatot līdzīgus vēstījumus vadošajos Krievijas televīzijas kanālos (Pirmais kanāls, Rossija un NTV). Informācijas kampaņā izmantotie naratīvi par Ukrainu, Maidanu un proeuropeiskajiem centieniem tika balstīti uz jau vairāku gadu garumā uzturētajiem stratēģiskajiem naratīviem par Ukrainu kā pareizticīgās civilizācijas un “krievu pasaules” neatņemamu sastāvdaļu, Rietumukrainu kā fašisma (nacisma) perēkli un Krimu kā Krievijas zemi. Šī kampaņa bija iespējama, pateicoties stratēģisko naratīvu popularizēšanai vairāku gadu garumā gan Krievijā, gan Ukrainā, sevišķi tās dienvidaustrumu daļā ([Kudors, et al., 2014](#); sk. arī: [Muižnieks, 2008](#)).

Krievijas informācijas kampaņa Krimā pirms pussalas okupācijas un aneksijas ir parādījusi arī to, ka spējai [izprast auditoriju un to motivējošos aspektus](#) ir liela nozīme stratēģiskās komunikācijas mērķu sasniegšanā. Tāpēc ir rūpīgi jāseko sabiedrības noskaņojumam visos segmentos, apzinoties to, ka Krievijas komunicēto naratīvu iedarbīguma līmenis var būt atšķirīgs atkarībā no iekšējiem faktoriem valstī. Latvijas gadījumā uzmanību saista vismaz divi faktori.

Joprojām problemātiskas lielāko etnolingvistisko grupu attiecības

10. attēls. Atšķirības latviešu un krievu etnolingvistisko grupu uzskatos.

Avots: [SUSTINNO, 2015.](#)

Latvijā salīdzinājumā ar pārējām Baltijas valstīm ir visaugstākais starpp grupu neuzticēšanās līmenis. Vesela virkne jautājumu joprojām ir sabiedrību polarizējoši (sk. 10. attēlu). Tas negatīvi ietekmē sabiedrības kolektīvās identitātes veidošanos ([Ehala, 2014: 51](#)). Daļa krievvalodīgo kopienas apzināti norobežojas no pārējās sabiedrības ([Ozolīna, 2016: 222](#)). Šādā situācijā konsekventi un mērķtiecīgi virzīti stimuli kavē saliedēšanās procesus. Divu paralēlu lingvistisko informācijas telpu pastāvēšanu pētnieki uzskata par nopietna riska pamatu. Šajās telpās atšķirības ir saskatāmas “ideoloģijā, vērtībās, saturā, kolektīvajā atmiņā, politiskajā dienaskārtībā un nākotnes vīzijā” ([Šulmane, 2010](#); [Lerhis, et al., 2007](#)). Plašsaziņas līdzekļu satura analizē periodiski identificēts atšķirīgs politisko un vēsturisko notikumu traktējums, skatījums uz starptautiskajiem procesiem. Tas turpina šķelt sabiedrību, bet sabiedrības sašķeltība uzskatāma par potenciālu draudu nacionālajai drošībai ([Bērzina, 2016: 3](#)). Ārpus Krievijas dzīvojošo tautiešu atbalsta politikas ietvaros Krievija ir zināmā mērā kavējusi etniskās integrācijas procesu Latvijā. Tostarp visas postpadomju telpas reintegrācijas ietvaros tiek veikti mēģinājumi, izmantojot plašsaziņas līdzekļu sniegtās iespējas, panākt ārpus Krievijas, tātad arī Latvijā dzīvojošo austrumslāvu (etnisko krievu, ukraiņu un baltkrievu) savstarpēju integrāciju un orientāciju uz Maskavu. [Ārvalstu ietekme uz etniskās integrācijas procesu Latvijā](#) tika plaši aprakstīta jau 2009. gadā.

Sabiedrības pesimisms par valsts attīstības virzienu

Latvijā ir skaidri saskatāma plaisa starp sabiedrību un tās demokrātiski ievēlētajiem priekšstāvjiem. Sabiedrības [uzticēšanās rādītāji](#) 2017. gada rudenī bija šādi: parlamentam – 14,1%, bet valdībai – 17,1%. Vienlaikus 70% iedzīvotāju valsts ekonomisko situāciju vērtē kā [sliktu](#). Pētnieki secinājuši – tā Latvijas sabiedrības daļa, kurai primārā saziņas valoda ir krievu valoda, par valsts ekonomisko situāciju, savas ģimenes labklājību un veselības aprūpi tomēr ir norūpējušies vairāk nekā par savas identitātes saglabāšanu ([Ozolīna, 2016: 219](#)). Aptuveni trešdaļa (31%) respondentu 2016. gada maijā norādīja, ka Latvija kopumā attīstās pareizā virzienā. Pretēju viedokli pauž 52%. Ievērojama sabiedrības daļa demokrātiju neuzskata par vērtību, turas pie pārliecības, ka valsts, integrējoties Rietumu struktūrās, neattīstās pareizā virzienā un apšaubā valsts spēju nodrošināt labu ekonomisko situāciju ([BIB, 2016](#)). Šie rādītāji raisa bažas par sabiedrības identificēšanos ar valstī notiekošajiem procesiem.

Naratīvi Krievijā veidotajā plašsaziņas līdzekļu saturā

Daži redzamākie Krievijas plašsaziņas līdzekļu izplatīti naratīvi un sabiedrības viedoklis ar tiem saistītajos jautājumus apkopotī 2. tabulā. Krievijas izplatītie naratīvi par Baltijas un ziemeļvalstīm analizēti arī 2018. gada janvārī publicētajā [NATO StratComCOE pētījumā](#). Vienlaikus jāmin, ka Latvijā veiktie pētījumi par izplatīto naratīvu ietekmi uz sabiedrisko domu ļauj spriest vien pastarpināti. Tas nozīmē, ka nav iespējams Krievijas informatīvo ietekmi izolēt no citiem fona faktoriem, kuri tāpat varētu ietekmēt sabiedrības uztveri un vēlāk arī iespaidot iedzīvotāju attieksmi un noskaņojumu.

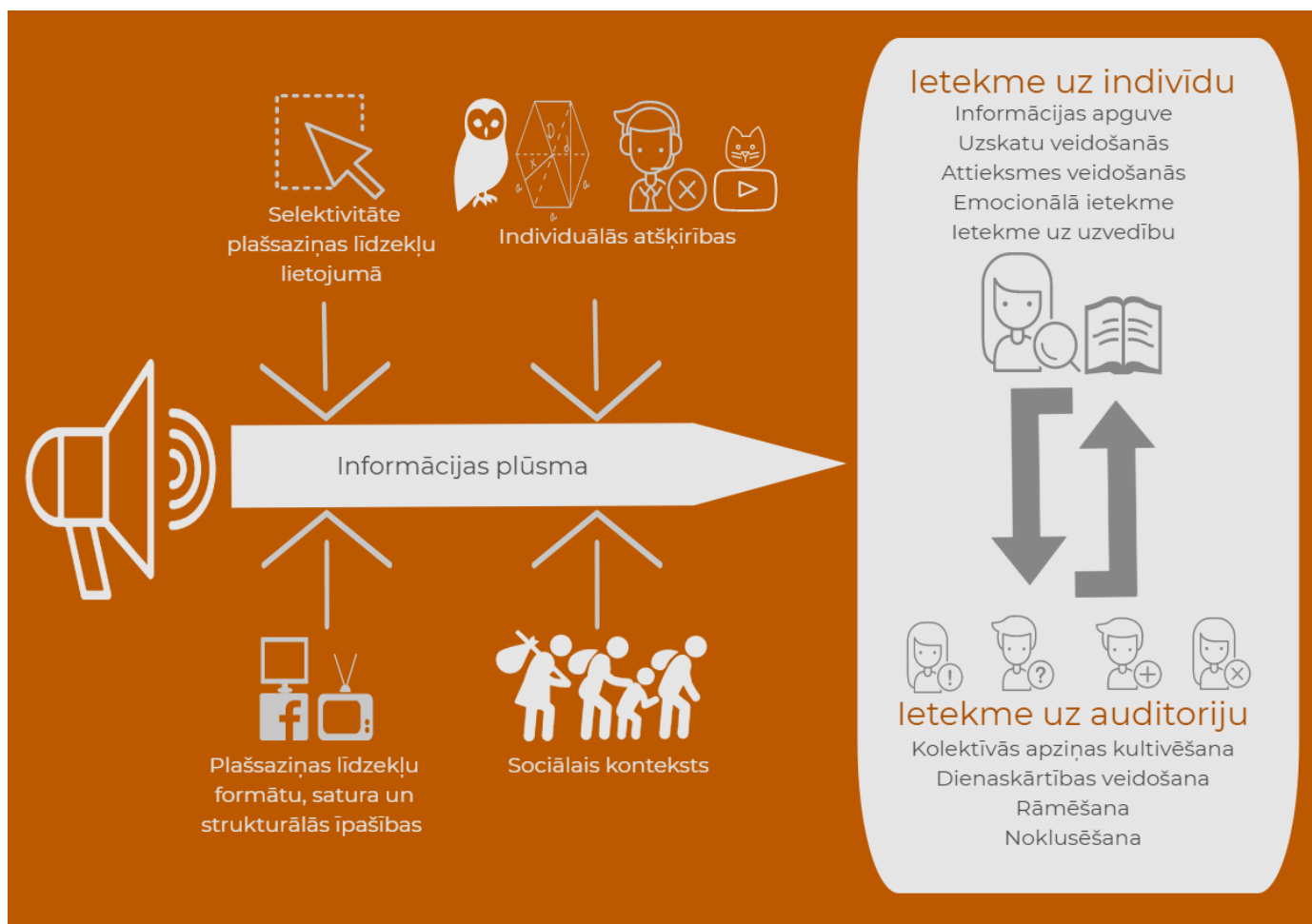
LNAA DSPC pētnieki uzsver, ka aptuveni puse Latvijas krievvalodīgo iedzīvotāju un nepilsoņu neatbalsta Krievijas vēstījumus. Autori norāda, ka atšķirīgi politiskie uzskati nebūt neliecina par nelojālu un naidīgu attieksmi pret Latvijas valsti ([Bērzina, 2013: 28](#)). Gan latviski, gan krieviski runājošo iedzīvotāju grupās pastāv līdzīgi viedokļi par to, ka ekonomiskie un ar personīgo drošību saistītie jautājumi ir svarīgāki nekā ārējie draudi ([Bērzina, 2016:29](#); [Ozolīna, 2016](#)). Turklāt jāuzsver, ka arī tās grupas, kuras visvairāk izmanto Krievijas plašsaziņas līdzekļus un vienlaikus ir uzskatāmas par galvenajām Krievijas vēstījumu mērķgrupām – proti, krievvalodīgie Latvijas iedzīvotāji un nepilsoņi – nav viendabīgas ([Bērzina, 2016](#)).

Sabiedrības noskaņojums attiecībā uz Krievijā veidotā plašsaziņas līdzekļu saturā sastopamajiem naratīviemBalstīts uz: [AC, 2017](#); [Bērziņa, 2016](#); [Kaprāns, 2017](#); [Kaprāns un Saulītis, 2017](#); [Lerhis, 2014](#); [SKDS, 2016b: 46](#).

Naratīvs	Sabiedrības noskaņojums
Sistemātiska Latvijā dzīvojošās krievu etnolingvistiskās grupas diskriminācija	48% krievu valodā runājošo piekrīt apgalvojumam, ka Latvijā ir apdraudēta krievu valodas un kultūras pastāvēšana. Tam nepiekrīt 39% aptaujāto, un kopš 2012. gada ir konstatējama tendence, ka šo respondentu īpatsvars pieaug. Kopš Krimas okupācijas un aneksijas par 27% palielinājies to krievu valodā runājošo respondentu īpatsvars, kuri uzskata, ka etnolingvistisko grupu attiecības Latvijā ir labas vai ļoti labas.
Latvija ir neveiksmīga valsts (<i>failed state</i>)	Vairākums latviešu valodā runājošo iedzīvotāju nepiekrīt šim apgalvojumam. Laika gaitā pieaudzis arī to krievu valodā runājošo iedzīvotāju īpatsvars, kuri nepiekrīt tam, ka Latvija nevar eksistēt kā neatkarīga valsts. 2010. gadā tam nepiekrīta 44%, bet 2017. gadā – jau 54% krievvalodīgo Latvijas iedzīvotāju. Tomēr arī to krievvalodīgo īpatsvars, kuri šim apgalvojumam piekrīt, aizvien saglabājas augsts – 45% (2017. gadā) pret 55% (2010. gadā). 2017. gadā šim apgalvojumam piekrīta arī 40% latviešu valodā runājošo, savukārt nepiekrīta 59%.
Ukraina pati ir vainīga par Krimas okupāciju un aneksiju	Ģeopolitiskajos jautājumos joprojām pastāv būtiskas atšķirības starp latviešu un krievu valodā runājošo iedzīvotāju viedokļiem. Piemēram, jautājumā par to, kurai no pusēm Krievijas un Ukrainas konfliktā respondents simpatizē, tikai 6% krievu valodā runājošo bija Ukrainas pusē, bet no latviski runājošajiem Ukrainai simpatizēja 52%. Krievijai simpātijas apliecināja ne tikai 11% krievu valodā runājošo, bet arī 6% latviešu valodā runājošo respondentu.
Naratīvi, kas saistīti ar NATO armijas spēku atrašanos Polijā un Baltijas valstīs: NATO spēki Polijā un Baltijas valstīs netiek gaidīti, tie ir okupācijas spēki. NATO nespēj aizsargāt Baltijas valstis. NATO darbības ir provokatīvas un agresīvas. NATO atbalsta nacismu. NATO ir novecojusi organizācija, kas atbalsta terorismu	2016. gada novembrī 59% aptaujāto respondentu uzskatīja – Latvijas drošību pozitīvi ietekmē NATO valstu karaspēka klātbūtne Latvijas teritorijā, savukārt 20% pauda, ka šī iemesla dēļ valsts drošība samazinās. Šādas atbildes 2016. gadā saņemtas biežāk nekā 2015. gadā, kad tā uzskatīja 18% respondentu. Biežāk nekā caurmērā NATO valstu karaspēka klātbūtni Latvijas teritorijā ar Latvijas drošības paaugstināšanos saista aptaujātie iedzīvotāji, kuri ģimenē sarunājas galvenokārt latviešu valodā. Savukārt pretējs viedoklis ir respondentiem, kuru ģimenē lietotā valoda pamatā ir krievu.
Ar vēstures politizāciju saistītie naratīvi: PSRS laiki vērtējami pozitīvi, Latvija Padomju Savienībai pievienojās labprātīgi, Baltijas valstu ceļš pašlaik ejams kopsolī ar Krieviju, Rietumvalstu mēģinājumi pārrakstīt Krievijas vēsturi savā interpretācijā apdraud Krievijas drošību	2017. gadā PSRS laikus pozitīvāk vērtē iedzīvotāji, kuri ģimenē runā krieviski – ar atbildi “labi” tos novērtējuši 71% respondentu (attiecīgi respondenti ar latviešu sarunvalodu – 36%). Lai gan ar tendenci samazināties, tomēr joprojām liels skaits krieviski runājošo (46%) uzskata, ka Latvija Padomju Savienībai pievienojās brīvprātīga lēmuma rezultātā. Starp latviešu valodā runājošajiem šādu pārliecību pauduši tikai 12% aptaujāto. Vienlaikus nostalgija pēc padomju laikiem nav tik augsta, lai iedzīvotāji vēlētos tos pašlaik. 71% no visiem aptaujātajiem neatbalsta padomju režīma atjaunošanu Latvijā kā hipotētisku scenāriju, savukārt 16% to atbalstītu.
Latvijā atdzimst fašisms/nacisms	2015. gadā veiktas aptaujas dati liecina – 55% respondentu, kuru ģimenē lietotā valoda ir krievu, piekrīt šādam apgalvojumam. Vienlaikus šādi uzskata arī 17% respondentu, kuri mājās pamatā sarunājas latviski.

Izplatītie naratīvi pētnieciskajā telpā ir gana labi apzināti. Daudz mazāk ir zināms par šo naratīvu reālo ietekmi uz noteiktām sabiedrības grupām ([Šulmane, 2010](#)), trūkst plašsaziņas līdzekļu satura uztveres (receptijas) pētījumu ([Intervija, A.Rožukalne, 19.12.2017.](#)). Šādu pētījumu izstrāde ir komplicēta un dārga, jo tie prasa daudz vairāk ieguldījumu respondentu atlasē un viedokļu izziņāšanā. Jāņem vērā arī tas, ka informatīvās ietekmes pazīmes nav saskatāmas informācijas plūsmas virspusē. Turklāt informatīvā ekspansija, piemēram, Ukrainā, bija sākusies jau vairāk nekā 10 gadu pirms savas kulminācijas. Tādēļ informācijas plūsmas plašsaziņas līdzekļos ir jāanalizē ilgtermiņā ([Gusarovs, 2016](#)). Plašsaziņas līdzekļu ietekmes pētījumi ir daudzveidīgi un var tikt balstīti dažādās teorētiskajās pieejās. Daļa no tām paredz ietekmes identificēšanu indivīda līmenī, savukārt citas – visa auditorijas kopuma līmenī (11. attēls)

Plašsaziņas līdzekļu ietekme uz iedzīvotāju informācijas apguvi, uzskatiem, attieksmi un emocijām nav vis tieša, bet gan pastarpināta. Tas nozīmē, ka minētos aspektus ietekmē dažādi faktori, tostarp, informācijas ieguves paradumi, individuālās atšķirības, sociālais konteksts, dažāda veida starpnieki u.c. ([Valkenburg, et al., 2016](#)).

11. attēls. Faktori, kas nosaka plašsaziņas līdzekļu ietekmi uz auditoriju un individu.

Balstīts uz: [Valkenburg, et al., 2016](#)

Balstoties uz veiktajiem pētījumiem, nav iespējams konkrētāk pārliecināties par noteikta informatīvās ietekmes elementa – fakta, naratīva, rāmējuma – faktisko ietekmi auditorijā. Pētījumu mērķgrupas nav bijušas pakļautas noteiktām informatīvajām ietekmēm kontrolētos apstākļos, kā tam vajadzētu būt eksperimentālas ievirzes pētījumos. Tādējādi pētījumi nesniedz atbildi uz jautājumu par vēstījumu atstāto iespaidu uz auditorijas uzskatiem, rīcību un uzvedību ([Intervija A. Rožukalne, 19.12.2017](#)). Attiecībā uz augstākminētajiem naratīviem, nav iespējams viennozīmīgi spriest par tiešu saistību starp fiksēto sabiedrības noskaņojumu un attieksmi, no vienas puses, un Krievijas plašsaziņas līdzekļos izplatītiem naratīviem, no otras. Faktori, kas ietekmējuši konkrēto iedzīvotāju attieksmi, var būt dažādi, turklāt – gan mērķtiecīgi veidoti, gan jau iepriekš pastāvoši. Visbeidzot, jāatzīmē, ka, lai arī līdz šim veiktie pētījumi kopumā ir metodoloģiski korekti, pētījumu secinājumi ne vienmēr ir brīvi no pētījumu finansētāju gaidām pret pētījumu rezultātiem.

3. Kā nošķirt propagandu un dezinformāciju no leģitīmām vārda brīvības izpausmēm?

Starptautiskā un nacionālā līmeņa normatīvajā regulējumā propagandas un dezinformācijas jēdzieni nav skaidri definēti, līdz ar to ir problemātiski nošķirt to izpausmes no leģitīmām vārda brīvības izpausmēm ([OSCE, 2015](#)). Lai ierobežotu noteikta rakstura izpausmes publiskajā telpā, tostarp arī plašsaziņas līdzekļos, pašlaik Latvijas normatīvajā regulējumā ir noteikti diskriminācijas, naida runas, kā arī goda un cieņas aizskaršanas aizliegumi ([Balodis, 2011](#)). Par šo aizliegumu pārkāpšanu fiziskajām un juridiskajām personām draud kriminālatbildība ([Krimināllikums, 1998](#)). Tomēr propagandas vai nepatiesas informācijas izplatīšana publiskajā telpā ne vienmēr ir saistīta ar skaidri redzamiem minēto aizliegumu pārkāpumiem. **Iespējas mazināt un kontrolēt propagandu un dezinformāciju ietverošu vēstījumu izplatību publiskajā telpā balansē uz robežas ar vārda brīvības ierobežojumiem.**

Atbilstoši Latvijas Republikai juridiski saistošajam 1966. gada 16. decembra [Starptautiskajam paktam par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām](#), tiesību uz vārda brīvību ierobežošana ir pieļaujama tikai un vienīgi saskaņā ar šā pakta 19. pantā noteiktajiem mērķiem – citu personu tiesību un reputācijas respektēšana un valsts drošības, sabiedriskās kārtības, iedzīvotāju veselības vai tikumības aizsardzība. Šeit gan jāatzīmē, ka tiesības uz vārda brīvību neattiecas un neaptver kara propagandu, nacionālā, rasu vai reliģiskā naida kurināšanu, kā arī kūdišanu uz diskrimināciju, naidīgumu vai vardarbību – šādas rīcības aizliegums ir ietverts pakta 20.pantā ([Ambrasa, 2016](#)). Savukārt [Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas](#) 10. pants nosaka: “Ikvienam ir tiesības brīvi paust savus uzskatus. Šīs tiesības ietver uzskatu brīvību un tiesības netraucēti saņemt un izplatīt informāciju un idejas bez ierobežojumiem no publisko institūciju puses un neatkarīgi no valstu robežām. Šis pants neierobežo valstu tiesības noteikt radoraidījumu, televīzijas raidījumu un kino demonstrēšanas licencēšanas režīmu”. Tātad, **lai valsts varētu noteikt ierobežojumus propagandas un dezinformācijas izplatīšanai plašsaziņas līdzekļos, ir nepieciešams veikt plašsaziņas līdzekļu satura monitoringu, konstatējot un pierādot, ka atsevišķi informācijas sniedzēji sistemātiski un mērķtiecīgi izplata tādus vēstījumus, kas apdraud sabiedrības drošību** ([Intervija A.Kučs, 28.12.2017.](#)).

Sabiedrības un valsts aizsardzībai mūsdienu informācijas laikmetā ir būtiski identificēt propagandas un dezinformācijas elementus un izstrādāt to konstatēšanai publiskajā telpā nepieciešamos mehānismus. Līdz šim veiktajos pētījumos secināts, ka dezinformācijas izplatība sociālajos plašsaziņas līdzekļos ir straujāka augstas nenoteiktības apstākļos vai arī tad, kad pieprasījums pēc publiskas informācijas pieaug saistībā ar nopietniem izaicinājumiem, piemēram, tādiem kā krīze, veselības apdraudējums u.c. ([Janq and Kim, 2018](#)). **Tiek strādāts pie automatizētu dezinformāciju saturošu materiālu identifikācijas algoritmu izveides** ([Conroy, et al., 2015](#); [Janze and Risius, 2017](#); [Pérez-Rosas, et al., 2017](#)).

Propagandu saturoši vēstījumi var tikt klasificēti gan pēc to satura, gan pēc izplatīšanas veida. Viens no propagandas klasificēšanas veidiem ir iedalījums baltajā, pelēkā vai melnajā propagandā:

- baltās propagandas autori vai avoti netiek slēpti. Sniegtā informācija ir patiesa, bet vienpusīga;
- pelēkā propaganda tiek definēta plašāk – tā var izpausties gadījumos, kad propagandas izplatītāji informācijas avotus slēpj, vai arī neslēpj, bet izvairās no informācijas validācijas;
- melnās propagandas izplatītāji norāda nepatiesus informācijas avotus un parasti orientējas uz destruktīviem mērķiem. To sasniegšanai tiek praktizēta falsificētu dokumentu nopludināšana, baumas, nepiedienīgs humors, aizskaroši vizuālie simboli ([Lanqe-Ionatamišvili, 2016](#)).

Pētnieki ir apkopojuši Krievijas lietotās manipulatīvās pieejas ziņu aģentūru RT (iepriekš – *Russia Today*) un *Pervij kanal* īstenotajā komunikācijā saistībā ar Ukrainas krīzi. Padziļināti skatīta komunikācija par avioreisa *MH-17* katastrofu, sankciju noteikšanu Krievijai, pirmo humanitāro konvoju un vienošanos *Minska-2*. Apzinātas un analizētas vērtību pārdefinēšanas iezīmes un identificētas galvenās Krievijas lietotās

manipulatīvās pieejas (3. tabula) ([Lange-Ionatamišvili, 2017](#); [NATO StratCom COE, 2015b](#)). Līdzīgā veidā Krievijas manipulātīvās pieejas identificētas arī citos pētījumos ([OSCE, 2015](#)).

3. tabula.

Propagandā lietotās manipulātīvās pieejas.

Avots: [NATO StratCom COE, 2015b](#)

 Manipulatīvā pieeja	Raksturojums
Nozīmība/izvietošana	Problēmas klātbūtne dienaskārtībā un ietveršana ziņu programmā. Notikuma vai problēmas nozīmīgums var tikt izcelts vai slāpēts atkarībā no izraudzītā ziņojuma ilguma un stila.
Noklusēšana	Izvairšanās sniegt pretargumentus. Problēmas apskatā tiek ignorēts būtisks tās aspekts. Piemēram, izvairšanās ekonomiskās sankcijas saistīt ar situāciju Ukrainā.
Atkārtošana	Vēstījums tiek pastāvīgi atkārtots vai nu vienas un tās pašas ziņu programmas ietvaros, vai arī ilgākā periodā.
Autoritāte	Tiek izmantota persona vai institūcija, kurai sabiedrība uzticas un kura ir iemantojusi popularitāti.
Ekspertīze, eksperta viedoklis	Eksperts, kurš sniedz viedokli, ir pietuvināts varas centriem, bet formāli nav ar tiem saistīts. Šādu ekspertu piesaiste var radīt maldīgu iespaidu par viedokļu plurālismu.
Liecības	Atsaukšanās uz citāiem no dažādiem avotiem (no iestādēm līdz iedzīvotājiem), lai apstiprinātu vai noraidītu vēstījumu.
Vienkāršošana	Vienkāršota sarežģītu procesu un problēmu atspoguļošana, noklusējot būtiskas detaļas.
Unificēšana	Vēstījumu atbalstošu procesu un problēmu apvienošana. Šī pieeja bieži vien tiek izmantota kopā ar marķēšanas pieeju.
Marķēšana	Specifisku lingvistisku apzīmējumu piešķiršana konkrētām problēmām vai grupām, tādējādi konstruējot vēlamo kontekstu.
Grupēšana	Mērķtiecīga cilvēku dalīšana vai apvienošana grupās. Šī pieeja bieži vien tiek izmantota kopā ar marķēšanas pieeju.
Vienkāršais iedzīvotājs	Atsaukšanās uz iedzīvotāju viedokļiem, tādējādi radot iespaidu par reālās situācijas apzināšanos sabiedrībā un iedzīvotāju attieksmi pret notiekošo.
Atšķirību vai kopīgo iezīmju salīdzināšana	Selektīvs salīdzinājums, kura mērķis ir vajadzīgā naratīva konstruēšana.
Mazākais ļaunums	Tiek radīts iespaids, ka situācija nav optimāla, tomēr ir labākā, kāda attiecīgajā brīdī ir iespējama.
Morāls pārākums	Uz salīdzināšanas pieeju balstīta pieeja, kas tiek lietota nolūkā pamatot morālu pārākumu pār citām nācijām un valstīm.
Hipotētiska nākotne	Vadlīnijas vai draudi – Krievijas rīcība tiek pozicionēta kā virzība uz labāku nākotni.
Pseido-plurālisms	Piedāvātie viedokļi ir speciāli izraudzīti, to daudzveidība ir šķietama vai nepietiekama.
Viktimizācija	Viena no iesaistītajām pusēm tiek marķēta kā upuris, izvairoties no plašāka konteksta atspoguļošanas un vērtēšanas, kura puse patiesībā ir upuris un kura – vainīgais.
Statistika	Viedokļa vai problēmas leģitimēšanai izmantota skaitļu un attēlu plūsma.
Novērtējums	Novērtējuma sniegšana bez analīzes.
Instruēšana	Auditorijai tiek sniegti padomi par to, kur meklēt informāciju.
Paraugš (integritāte/solidaritāte)	Tiek sniegts paraugs tam, kā izturēties noteiktā situācijā, šo paraugu leģitimējot ar atsaucēm uz dažādiem avotiem.
Otrs ekrāns	Konkrētu tēmturu, sociālo tīklu un kontu reklamēšana, bet citu – diskreditēšana.

Attiecībā uz iespējām mazināt un regulēt dezinformācijas un propagandas vēstījumu izplatību, ir būtiski apzināties, ka **jebkāda plašsaziņas līdzekļu regulācija ir saistīta ar ierobežojumiem jomā, kas pastāv ar mērķi nodrošināt izteiksmes brīvību un neierobežotu informācijas pieejamību**. Tāpēc regulācijas iemesliem jābūt ļoti skaidri definētiem un viens no svarīgākajiem nosacījumiem ir tas, ka regulējumam jāpalīdz nodrošināt brīvības un demokrātijas principu ievērošanu (sk. iepriekš) ([Rožukalne, 2014](#)).

Regulācija un ierobežošana nebūt nav vienīgais veids, kā panākt situācijas uzlabošanu. Ir jāuzsver informācijas kvalitātes nozīme. Žurnālistikas kvalitātes jautājums ir komplekss un ietver gan žurnālistikas studijas, gan atbalsta sistēmu, gan plašsaziņas līdzekļu vides un ētikas jautājumus. Šie aspekti ir jo svarīgāki tādēļ, ka mūsdienās iespējas regulēt plašsaziņas līdzekļu darbību un saturu aizvien vairāk sarūk. Līdz ar to **būtiski risinājumi var tikt rasti pašregulācijas un plašsaziņas līdzekļu labprātīga atbildīguma rezultātā, bet tiesiski regulējama un aizsargājama būtu vien plašsaziņas līdzekļu daudzveidība un pieejamība** ([Rožukalne, 2014](#)).

4. Tiesiskie un praktiskie risinājumi propagandas un dezinformācijas ierobežošanai

“Ikviens ierobežojums plašsaziņas līdzekļu brīvībai politiskā lietderīguma vārdā var novest pie cenzūras, kas, reiz uzsākta, var tā arī nekad nebeigties,” Dunja Mijatoviča (Dunja Mijatovic), Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (turpmāk arī – EDSO) pārstāve Plašsaziņas līdzekļu brīvības jautājumos ([OSCE, 2015](#)).

Tiesiskie risinājumi izteiksmes brīvības kontekstā ir risinājums, kura piemērošana tiek apsvērta situācijā, kad gūta pārliecība, ka plašsaziņas līdzekļu regulējošo institūciju administratīvo spēju stiprināšana un praktisku risinājumu ieviešana nav sniegusi vēlamo rezultātu. Tiesiskā un institucionālā ietvara izstrāde bieži vien atpaliek no komunikācijas tehnoloģiju straujās attīstības, tāpēc aizvadītajā gadsimtā tapis regulējums daudzos gadījumos neatbilst šā laika informatīvās telpas realitātei, kuru raksturo pārnacionāla informācijas plūsma, plašāka informācijas pieejamība un tās konverģence digitālajos formātos ([Castells, 2013](#)). Nosakot pārāk striktu regulējumu elektroniskajiem plašsaziņas līdzekļiem, to saturs var migrēt uz pašlaik daudz vājāk regulētajām interneta platformām. Apzinoties šos un citus izaicinājumus, jāatzīst, ka propagandas un dezinformācijas ierobežošana uzlūkojams kā komplekss pasākumu kopums.

Pārskatā par propagandas klātbūtni plašsaziņas līdzekļos EDSO valstīs uzskaitīti vairāki principi, kā arī iespējamie tiesiskie un praktiskie risinājumi plašsaziņas līdzekļu vides stiprināšanai un propagandas un dezinformācijas ierobežošanai. Tie ir šādi:

- veicināt plašsaziņas līdzekļu plurālismu un nosodīt propagandu kā demokrātiskai valstij un profesionālai žurnālistikai neatbilstīgu runu;
- likvidēt valdības vadītus plašsaziņas līdzekļus un sniegt atbalstu sabiedriskajiem plašsaziņas līdzekļiem, kas atbilst augstiem profesionālajiem standartiem;
- veidot starptautisku un starpkultūru dialogu starp žurnālistiem un citām elites grupām;
- gan nacionālajā, gan starptautiskajā līmenī veicināt cilvēktiesību ievērošanu, stiprināt plašsaziņas līdzekļu brīvību un to nodrošinošos mehānismus; spēcīgāk specializētas pašregulācijas un kopregulācijas institūcijas, profesionālās organizācijas un neatkarīgas uzraugošās institūcijas;
- atbalstīt plašsaziņas līdzekļu pašregulāciju kā būtiskāko mehānismu profesionālo problēmu risināšanai, tostarp arī reaģēšanai uz kara, naida un diskriminācijas propagandu;
- pilnveidot izglītības programmas plašsaziņas līdzekļu jomā un uzlabot plašsaziņas līdzekļu lietotprasmi ([OSCE, 2015](#)).

4.1. Tiesiskie risinājumi

Starptautiskais cilvēktiesību regulējums

Starptautiskais cilvēktiesību regulējums nepārprotami aizliedz izplatīt tādu informāciju, kas propagandē karu un kurina naidu. **Taču tiesiskās iespējas ierobežot citāda rakstura propagandu un dezinformāciju ir šaurākas un, lai attiecīgie ierobežojumi tiktu atzīti par pamatotiem, ir jāpierāda, ka tie noteikti leģitīmu mērķu dēļ, ir piemēroti šo mērķu sasniegšanai un ir samērīgi ar šiem mērķiem** ([Intervija A.Kučs, 28.12.2017.](#)).

Jāņem vērā, ka visaptveroša plašsaziņas līdzekļu satura ierobežošana ir iespējama vienīgi tajās valstīs, kur tā atbilst valdošajai ideoloģijai un kur ir izveidoti attiecīgi varas mehānismi ierobežojumu īstenošanai. Savukārt demokrātiskās valstīs informācijas satura un apraides ierobežošana ir daudz retāk izplatīta prakse, un katrs šāds ierobežojums tiek ļoti rūpīgi izvērtēts. **Demokrātisku valstu tiesu spriedumos vārda brīvība visbiežāk tiek vērtēta augstāk nekā ierobežojumi, kas noteikti kādas sabiedrības daļas vai**

pat vispārējas saskaņas labā. Piemēram, [Eiropas Cilvēktiesību tiesas \(turpmāk arī – ECT\) lietā “Handyside pret Lielbritāniju”](#) tiesa atzina, ka vārda brīvība aizsargā arī idejas, kas apvairo, šokē, šķiet satraucošas valstij vai kādai sabiedrības daļai. Informācijas brīvība un brīvība izteikties tiek uzskatīta arī par aizsardzību pret politiskā režīma īstenotu propagandu ([OSCE, 2014](#)). Tomēr arī starptautiskie cilvēktiesību akti pieļauj izteiksmes brīvības ierobežošanu atsevišķos gadījumos. Piemēram, [Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas \(turpmāk arī – ECK\) 10. panta 1. daļa](#) garantē izteiksmes brīvību, taču vienlaikus ir atrunāts, ka “šis pants neapstrīd valstu tiesības pieprasīt radoraidījumu, televīzijas raidījumu un kino demonstrēšanas licencēšanu”. Savukārt atbilstoši [ECK 10. panta 2. daļai](#) izteiksmes brīvību var pakļaut tādām prasībām, nosacījumiem, ierobežojumiem vai sodiem, kas “paredzēti likumā un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizsargātu valsts drošības, teritoriālās vienotības vai sabiedriskās drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziedzīgus nodarījumus, aizsargātu veselību vai tikumību, aizsargātu citu cilvēku cieņu vai tiesības, nepieļautu konfidenciālas informācijas izpaušanu vai lai saglabātu tiesu varas autoritāti un objektivitāti”.

Tātad [ECK 10. pants](#) neizslēdz izteiksmes brīvības ierobežojumus, taču tiem jābūt attaisnotiem ar kādu no šā panta 2. daļā noteiktajiem leģitīmajiem mērķiem. Ierobežojumiem jābūt nepieciešamiem un piemērotiem konkrētā mērķa sasniegšanai, tādiem, kas vismazāk ierobežo personas pamattiesības (nav citu, alternatīvu līdzekļu, ar kuriem leģitīmo mērķi varētu sasniegt) un nodrošina to, ka sabiedrības ieguvums ir lielāks nekā indivīda tiesību aizskārums. Šādiem ierobežojumiem jābūt arī neitrāliem, tie nedrīkst nepamatoti liegt sabiedrībai pieeju kādam no plašsaziņas līdzekļiem. [ECT](#) pieeja samērīguma izvērtēšanai var būt atšķirīga atkarībā no izteikuma veida. Izteikumi, kas aizskar kādu sabiedrības daļu, bet iekļaujas diskusijā par sabiedrībai būtiskiem jautājumiem, ir ierobežojami tikai izņēmuma gadījumos ([Intervija A.Kučs, 28.12.2017.](#)).

Vārda brīvība un žurnālista atbildība

[ECT](#) pārsvarā vērtējusi to, vai žurnālisti rīkojušies labā ticībā un snieguši uzticamu informāciju saskaņā ar atbildīgas žurnālistikas prasībām, un par pamatu ņēmusi galvenokārt publikāciju saturu. Tomēr ECT lietā [“Pentikainens pret Somiju”](#) liela uzmanība tika pievērsta arī paša žurnālista rīcībai ([Studente, 2017](#)). Šajā lietā figurējušais žurnālists bija fotografējis demonstrāciju, kas kļuva vardarbīga. Policija lika visiem atstāt notikuma vietu, taču tur palika vardarbīgi noskaņotais pūlis un žurnālists, kuru policija nespēja identificēt. Žurnālists kopā ar aktīvākajiem demonstrantiem tika notiesāts par nepakļaušanos policijai. Žurnālists iesniedza sūdzību ECT, tomēr tā vārda brīvības pārkāpumu nekonstatēja. Lai gan spriedums nav saistīts ar konkrētā žurnālista atbildību, proti, pienākumu izplatīt ticamu informāciju, no tā zināmā mērā izriet secinājums, ka jēdziens “atbildīga žurnālistika” ietver arī paša žurnālista rīcību ([Studente, 2017](#)). Šobrīd paliek atklāts jautājums par to, vai valstij būtu jāaizsargā sabiedrības interese saņemt precīzu un uzticamu informāciju (analogija ar atbildību par sabiedriskās kārtības nodrošināšanu), tomēr minētais tiesas spriedums liek turpināt diskusijas par žurnālistu atbildības stiprināšanu un iespēju izmantot līdzīgu argumentu arī dezinformējoša rakstura satura gadījumā.

Audiovizuālo pakalpojumu tirgus regulācija

Vienotu audiovizuālo pakalpojumu tirgu Eiropā reglamentē [Eiropas Parlamenta un Padomes Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīva Nr. 2010/13/ES \(10.03.2010\)](#) (turpmāk arī – AVMPD). [AVMPD](#) ietverti pamata nosacījumi, kas attiecas uz reklāmu, sponsorēšanu, nepilngadīgo aizsardzību, aizsardzību pret naida kurināšanu un kūdīšanu uz vardarbību plašsaziņas līdzekļos, kā arī Eiropas audiovizuālo darbu veicināšanu. ES dalībvalstis var ieviest detalizētākus un stingrākus nosacījumus, bet tiem jāattiecas tikai uz plašsaziņas līdzekļu satura nodrošinātājiem savā jurisdikcijā. 2017. gada 25. aprīlī Eiropas Parlamenta Kultūras un izglītības komisija apstiprināja Eiropas Komisijas (turpmāk arī – EK) 2016. gadā piedāvātos AVMPD grozījumus, kas, tostarp, paredzēja: [AVMPD](#) turpmāk regulēs arī sociālo plašsaziņas līdzekļu pakalpojumus. Jaunajā AVMPD redakcijā precizēta pārraidītā audiovizuālā satura izcelsmes valsts atbildība par šā satura uzraudzību. Tāpat samazināts pieļaujamo pārkāpumu skaits, pēc kuru konstatēšanas

uzsākama sankciju piemērošana sabiedriskās kārtības un drošības pārkāpumu gadījumos ([EPRS, 2017](#)). **Pašlaik norit darbs pie direktīvas izmaiņām, tāpēc likumdevējam un ministrijām pastāv iespēja virzīt priekšlikumus tās pilnveidošanai.**

Līdz ar izmaiņām ES drošības vidē politikas veidotāju uzmanības centrā nonāca vairāki AVMPD aspekti. Jurisdikcijas aspekts paredz, ka pakalpojumi, kuru izcelsme ir trešā valsts (atrodas ārpus ES), ir licencēti vienā dalībvalstī, bet ir vērsti uz mērķauditoriju citā valstī. [AVMPD](#) precizē to, kā nosakāma audiovizuālā satura izcelsmes valsts. **Tomēr joprojām aktuāls ir jautājums par to, vai AVMPD ir efektīva gadījumos, kuros trešo valstu audiovizuālie pakalpojumi ir reģistrēti vienā ES dalībvalstī, taču to pārraide ir vēsta uz citu dalībvalsti.** Izmantojot iespējas, kuras sniedz Eiropas vienotā audiovizuālo pakalpojumu telpa, vairāki Krievijas televīzijas kanāli tiek reģistrēti kādā no ES valstīm. Piemēram, Krievijas kanāls *NTV* ir reģistrēts Londonā (Lielbritānijā), bet *Rossiya RTR* – Stokholmā (Zviedrijā). 2014. gadā Latvija uz trim mēnešiem pārtrauca Zviedrijā reģistrētās *Rossiya RTR* pārraides. Lai gan [Zviedrijas Radio un Televīzijas likumā](#) ir noteikti kritēriji, kas liek plašsaziņas līdzekļiem ievērot vispārpieņemtus demokrātijas principus, [Zviedrijas presi, radio un televīziju regulējošā institūcija](#) nebija pārbaudījusi *Rossiya RTR* publiskoto saturu, jo Zviedrijas likums neparedzēja Zviedrijā retranslēta satura uzraudzību ([Radio and Television Act, 16\(2\)](#)). Satelīta kanāla retranslācija ES dalībvalstī radīja neskaidrības ar kanāla izcelsmes valsts un arī par satura uzraudzību atbildīgās valsts noteikšanu. AVMPD korektai piemērošanai šajā gadījumā būtu bijusi nepieciešama arī ciešāka ES dalībvalstu attiecīgo jomu regulējošo institūciju sadarbība ([Mellakauls, 2016](#)).

[AVMPD](#) piemērošanā jāņem vērā arī “atkāpes nosacījumi”, kurus Latvija kā dalībvalsts var piemērot papildus direktīvā noteiktajiem. AVMPD neietver norādes uz iespējām ierobežot nepatiesas, tendenciozas informācijas izplatību, kā arī uz gadījumiem, kad televīzijas raidījumi apdraud sabiedrisko un nacionālo drošību un aizsardzību. Minētais nosacījums ir attiecināms uz audiovizuālajiem plašsaziņas līdzekļu pakalpojumiem pēc pieprasījuma (AVMPD 3. un 4. pants). **AVMPD dod dalībvalstīm iespēju ierobežot naida runu, tomēr bieži vien ir problemātiski konstatēt, kurā brīdī tikusi pārkāpta robeža starp debatēm, apšaubīšanu, kritiku, aizspriedumiem un naida runu** ([EC, 2014](#)).

[AVMPD](#) piemērošanas pieredze rāda, ka ārvalstu regulējošās institūcijas pārsvarā neveic aktīvu satura monitoringu, bet gan turas pie reaģējošas pieejas. Turklāt institūciju reakcija, proti, procedūras īstenošana, mēdz būt pārāk gausa ([Mellakauls, 2016](#)). Ņemot vērā arī to, ka dalībvalstis nevar vienpusēji pieņemt lēmumu par translācijas aizliegumu, **būtu nepieciešams paredzēt izņēmuma procedūru**, kas sniegtu iespēju dalībvalstīm nekavējoties ierobežot translāciju no citām ES dalībvalstīm, ja tiktu konstatēti nopietni draudi nacionālajai drošībai.

Tiesisko ierobežojumu precedenti

2015. gadā Lietuvas sekmīgi īstenotais pret RTR Planeta vērtais aizliegums pierāda, ka krievu valodā raidošo kanālu ierobežošanā, vērstoties pret dezinformāciju un propagandu, ir svarīgi ievērot AVMPD 3.(2) pantā noteikto procedūru. Tā paredz, ka dalībvalstij par iespējamo pārkāpumu un pasākumiem, ko tā plāno veikt šāda pārkāpuma atkārtošanās gadījumā, vispirms ir rakstveidā jāpaziņo attiecīgajai raidorganizācijai un EK. [EK 2015. gada 10. jūlija lēmumā](#) par Lietuvas īstenoto pret *RTR Planeta* vērsto ierobežojošo pasākumu atbilstību AVMPD 3.(2) pantam norādīts, ka Lietuvas īstenotais aizliegums atbilst ES normatīvajam regulējumam, turklāt minētajā lēmumā detalizēti izklāstīta aizlieguma piemērošanas procedūra ([EC, 2015](#)).

Pēc [EK ieskata](#), Lietuvas regulators 2014. gadā, piemērojot aizliegumu *NTV Mir Lithuania* un *RTR Planeta*, un Latvijas NEPLP 2014. gadā, piemērojot aizliegumu *Rossiya RTR*, nenodrošināja pienācīgu AVMPD paredzētās procedūras ievērošanu. Saskaņā ar [AVMPD](#) 4. pantu Latvijas un Lietuvas regulējošajām institūcijām pirms Zviedrijā un Lielbritānijā reģistrēto kanālu pārraides aizliegšanas bija jāsaazinās ar Zviedrijas un Lielbritānijas regulējošajām institūcijām, lai panāktu abpusēji pieņemamu jautājuma risinājumu. Tas netika izdarīts. **Direktīvā paredzētās procedūras neievērošana paver iespējas noteiktos aizliegumus apstrīdēt** ([EC, 2014](#)).

Igaunija, pretstatā Latvijai un Lietuvai, no ierobežojumu ieviešanas ir atturējusies. Igaunijas sabiedriskā elektroniskā plašsaziņas līdzekļa pārstāvis šo izvēli raksturo kā demokrātiskas sabiedrības lēmumu ļaut saviem locekļiem brīvi izvēlēties patērējamo plašsaziņas līdzekļu saturu ([Rusjaar, 2017](#)). Savukārt viens no alternatīviem tiesiskiem risinājumiem bija krievu valodā raidošā televīzijas kanāla ETV+ izveide ([Jõesaar, 2017](#)).

Interneta satura regulācija

Interneta kā komunikācijas līdzekļa nozīme nemitīgi pieaug. Daudzi plašsaziņas līdzekļi ievērojami palielinājuši audiovizuālā satura apjomu tiešsaistes platformās. **Neraugoties uz pieaugošo interneta popularitāti, tā saturs šobrīd ir regulēts vājāk nekā audiovizuālo plašsaziņas līdzekļu saturs** ([EPRS, 2017](#)). [AVMPD](#) neregulē privātās vietnes, kā arī lietotāju vai reklāmdevēju augšupielādēto audiovizuālo materiālu, pat ja šāds saturs nav pakļauts redakcionālai kontrolei vai arī neatbilst audiovizuālo pakalpojumu definīcijai. AVMPD neregulē arī tiešsaistes spēles, meklētājus un saturu, kura nodrošinātāji reģistrēti ārpus ES.

Kopumā **uz internetā pieejamo materiālu attiecināms nosacījums, ka saturs, kas uzskatāms par nelikumīgu bezsaistē, ir uzskatāms par nelikumīgu arī tiešsaistē** ([EC, 2017b](#)). Tādējādi par nelikumīgu saturu uzskatāmi aicinājumi uz terorismu, ksenofobisku vai rasistisku runu, proti, publisku naida kurināšanu un vardarbību, kā arī bērnu pornogrāfija ([EC, 2017b](#)). **Nemot vērā lielo informācijas apjomu un dinamisko interneta vidi, faktiski panākt operatīvu šāda satura materiālu atklāšanu, izņemšanu un sankciju piemērošanu ir problemātiski.** Atbildību par informācijas izvietošanu un uzturēšanu (*hosting*), tostarp sociālo tīklu platformu saturu, kā arī nelikumīga satura izņemšanu ES līmenī regulē [Direktīva par elektronisko tirdzniecību 2000/31/EC \(08.06.2000\)](#). Šās [direktīvas](#) 14. pants noteic, ka tiešsaistes platformām ir nekavējoties jāizņem nelikumīgs saturs, tiklīdz to uzturētājiem kļuvis zināms, ka šāds saturs pastāv. Šādus informācijas izņemšanas gadījumus ir svarīgi reģistrēt ([EC, 2017b](#)).

2017. gada 15. jūnijā Eiropas Parlaments pieņēma rezolūciju [“Tiešsaistes platformas un vienotais digitālais tirgus”](#). Tā mudina “cīnīties pret viltus ziņu izplatīšanu, aicinot tiešsaistes platformas sniegt lietotājiem līdzekļus viltus ziņojumu denonsēšanai, vienlaikus uzsverot brīvās viedokļu apmaiņas būtisko lomu, kā arī brīvās preses nozīmi pilsoņu nodrošināšanā ar ticamu informāciju”. Sadarbībā ar valstu iestādēm, dalībvalstīm un citām ieinteresētajām personām **EK sākusī izstrādāt priekšlikumus cīņai pret nelegālu tiešsaistes saturu** ([EC, 2017b](#)). 2017. gada 28. septembrī publicēto priekšlikumu mērķis ir atvieglot un stimulēt labas prakses iedibināšanu, lai novērstu, atklātu, likvidētu un atspējotu piekļuvi nelegālam saturam, kā arī nodrošinātu efektīvu nelegāla satura izņemšanu, lielāku pārredzamību un pamattiesību aizsardzību tiešsaistē. Paziņojumā uzsvērta vajadzība pēc operatīvākas nelegālā satura identificēšanas un izņemšanas, balstoties uz ziņojumiem, kurus interneta platformu uzturētājiem var sniegt interneta lietotāji un uzticami ziņotāji (*trusted flaggers*). Akcentēti interneta platformu veiktie proaktīvie pasākumi nelegāla satura atklāšanā, tostarp arī automatizēti mehānismi. Kopumā minētajā [EK paziņojumā](#) vairāk ir uzsvērta cīņa pret terorismu un bērnu pornogrāfiju, bet cīņai pret propagandu vai dezinformāciju saturošiem vēstījumiem īpaša uzmanība nav pievērsta. Turklāt norādīts, ka attiecībā uz dažāda veida saturu var būt nepieciešams padziļināti aplūkot kontekstu, lai noteiktu katra konkrētā satura vienuma likumību. Piemēram, bērnu seksuālās izmantošanas materiālu konstatēt ir samērā viegli, bet apmelojošu paziņojumu prettiesiskuma noteikšanai būs nepieciešama rūpīga situācijas analīze ([EC, 2017b](#)). 2017. gada 13. novembrī EK sāka sabiedriskās konsultācijas un izveidoja [augsta līmeņa ekspertu grupu](#), kas līdz 2018. gada pavasarim sagatavos ziņojumu par viltus ziņām un dezinformāciju.

Situācija Latvijā

Normatīvā regulējuma izveides un stratēģisko uzdevumu formulējuma līmenī Latvijā ir veikts nopietns darbs pie informatīvās telpas un valsts drošības aizsardzības. 2016. gadā pieņemtas [Latvijas mediju politikas pamatnostādnes 2016.–2020. gadam](#) un to [īstenošanas plāns](#). Plānā paredzēts sniegt atbalstu sabiedriski nozīmīga plašsaziņas līdzekļu satura veidošanai, palielināt policijas veiktspēju cīņā pret nelegālo saturu, stiprināt sabiedrības plašsaziņas līdzekļu lietotprasmi. 2016. gadā [Krimināllikumā](#) noteikta atbildība par noziegumiem pret valsti, valsts noslēpuma izpaušanu un spiegošanu.

[Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma 3. daļas pirmajā nodaļā](#) ir noteiktas valsts tiesības ierobežot elektronisko plašsaziņas līdzekļu audiovizuālo materiālu (lineārās televīzijas pakalpojumi, pakalpojumi pēc pieprasījuma, radio), kā arī pēc tiesiskā režīma jeb jurisdikcijas (ES dalībvalstis, Eiropas pārrobežu televīzijas konvencijas dalībvalstis, trešās valstis). Katrā konkrētajā gadījumā tiek paredzēts atšķirīgs nosakāmo ierobežojumu pieļaujama apjoms. Likums tika veidots saskaņā ar starptautiskajiem tiesību aktiem, tostarp [Eiropas konvenciju par pārrobežu televīziju](#) un [AVMPD](#).

Lai arī informācijas pārraidē aizvien nozīmīgāks kļūst internets, tā satura regulējums, izņemot televīzijas programmas, kas tiek retranslētas internetā, ir salīdzinoši liberāls ([Intervija, NEPLP, 16.01.2018](#)). Interneta satura regulācija ir atrunāta [Informācijas sabiedrības pakalpojumu likumā](#), kas pieņemts vēl 2004. gadā.

Lai nostiprinātu latviešu valodas konstitucionālo statusu un nozīmi Latvijas kultūrvēsturē, vairākkārt mainīts regulējums attiecībā uz elektronisko plašsaziņas līdzekļu [apraidi valsts valodā](#) ([Gailīte, 2016](#)). 2017. gada 5. oktobrī Saeimā pirmajā lasījumā tika atbalstīts [Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likuma projekts](#). Tas paredz stiprināt sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu neatkarību, pārveidot plašsaziņas līdzekļu pārvaldības struktūru, ieviešot tajā vairākus jaunus elementus – sabiedrisko plašsaziņas līdzekļu padomi, ombudu un galvenā redaktora posteni. Precizētas plašsaziņas līdzekļa ģenerāldirektora un galvenā direktora pārraudzības jomas, tādējādi nostiprinot plašsaziņas līdzekļa īpašnieka un redakcijas neatkarību ([Gulbe, 2017](#)).

Sociālo tīklu platformu ierobežošanas precedenti

Cīņa pret dezinformāciju un viltus ziņām tiek pieteikta aizvien biežāk, jo īpaši, izskanot bažām par Krievijas mēģinājumiem ietekmēt valstu vēlēšanu rezultātus. Pasākumus viltus ziņu izplatības ierobežošanai veic [Lielbritānija](#), [Polija](#), [Nīderlande](#), par tiesiskiem soļiem šajā virzienā ir paziņojusi [Francija](#).

2017. gadā Vācijā tika pieņemts [Likums par tiesībaizsardzības uzlabošanu sociālajos tīklos](#), kas uzliek par pienākumu sociālajiem plašsaziņas līdzekļiem, tostarp [youtube.com](#), [facebook.com](#), [twitter.com](#), [reddit.com](#), [tumblr.com](#), kā arī Krievijas platformai [vk.com](#) pēc attiecīga pieprasījuma saņemšanas operatīvi izņemt naida runu, viltus ziņas un cita veida nelikumīgu materiālu. Platformas, kas nepakļaujas prasībām, var tikt sodītas ar naudas sodu līdz 50 miljoniem eiro ([BBC, 2018](#)). Likums attiecas uz komerciālajām sociālo plašsaziņas līdzekļu platformām, kurām ir vismaz divi miljoni reģistrēto lietotāju, taču neattiecas uz platformām, kurās tiek nodrošināta pakalpojuma sniedzēja žurnālistiskā redakcionālā kontrole. [Likums](#) neregulē platformas, kas paredzētas individuālai saziņai vai konkrēta satura izplatīšanai. Likums uzliek par pienākumu 24 stundu (sarežģītākos gadījumos – septiņu vai vairāk dienu) laikā bloķēt acīmredzami nelegālu saturu. Personai, kas saņēmusi iebildumus pret tās radīto saturu, tiek dota iespēja šo saturu komentēt. Likums ļauj sociālo plašsaziņas līdzekļu platformām pašām veidot savu satura uzraudzības institūciju. Šādu institūciju izveidi un darbību uzrauga Vācijas Federālā tieslietu ministrija ([BBC, 2018](#)). [Vācijas likumu](#) var uzskatīt par pirmo nopietno mēģinājumu ar likuma palīdzību stingrāk noteikt sociālo plašsaziņas līdzekļu atbildību. Tomēr tas izpelnījies arī kritiku no starptautiskās cilvēktiesību organizācijas [“Reportieri bez robežām”](#) un [ANO īpašā ziņotāja runas brīvības jautājumos](#).

4.2. Praktiskie risinājumi

Uzticamas, caurskatāmas un drošas plašsaziņas līdzekļu vides veidošanā būtiska nozīme ir katras valsts politikai plašsaziņas līdzekļu jomā ([Rožukalne, 2014](#); [Olupe, 2012](#)). Līdz ar to **viens no efektīvākajiem veidiem, kā mazināt citu valstu plašsaziņas līdzekļu ietekmi Latvijā, ir stiprināt Latvijas plašsaziņas līdzekļu telpu un uzturēt komunikāciju ar visiem Latvijas iedzīvotājiem** ([Bērzina, 2016](#)).

Mēģinājumos ierobežot propagandas un dezinformācijas izplatību un tās negatīvās sekas būtiska nozīme ir izpratnes veicināšanai dažādos līmeņos – gan sabiedrību pārvaldošo struktūru un plašsaziņas līdzekļu pārstāvju līmenī, gan arī sabiedrībā kopumā. Mērķtiecīgām informatīvām aktivitātēm jāsniedz priekšstats par iespējām identificēt dažādus dezinformācijas elementus un manipulatīvās pieejas, par propagandas izplatīšanas kanāliem, kā arī par daudzveidīgajām citu valstu vēstījumu iespējām graut demokrātisko sistēmu stūrakmeņus ([Lange-Ionatamišvili, 2016](#)).

Pētniecībā un pētnieciskajā žurnālistikā balstītas iniciatīvas

Būtiski ir sistemātiski veikt pētnieciskās aktivitātes, kas ļauj konstatēt propagandas un dezinformācijas aģentus un atmaskot to darbību. Turklāt ir svarīgi šādas izpētes rezultātus darīt pieejamus un zināmus sabiedrībai ([Lange-Ionatamišvili, 2016](#)).

Latvijā pēdējos gados žurnālisti aizvien vairāk cenšas sniegt ieguldījumu dezinformācijas un viltus ziņu atmaskošanā. Sabiedrības uzmanību šai problēmai centušies pievērst vairāki analītiskās žurnālistikas projekti. Redzamākie starp tiem ir Baltijas Pētnieciskās žurnālistikas centra [Re:Baltica](#) publikācijas, [TV3 raidījums "Melu teorija"](#), [Latvijas Avīzes](#) projekts ["Atmaskots"](#) (12. attēls). Žurnālistu profesionālās pilnveides iniciatīvas tiek īstenotas, piemēram, [Baltijas Mediju izcilības centrā](#) un Rīgas Ekonomikas augstskolas [Mediju studiju centrā](#). Pētnieciskā kopiena savus secinājumus nereti formulē arī populārzinātniskā valodā, lai tie būtu saprotami pēc iespējas plašākai publikai. Piemēram, aplūkojamajam tematam veltīta studentu un pasniedzēju publikāciju sērija [Vidzemes Augstskolas interneta vietnē](#). APCC ar zināmu regularitāti piedāvā [rakstu sēriju](#) portālā [delfi.lv](#), atspēkojot konkrētos gadījumos konstatētu maldināšanu. Tomēr šādām aktivitātēm pašlaik trūkst koordinācijas un sistemātiskuma.

Viltus ziņu piemēri

Latvija gatavojas pensiju atcelšanai. Vesti.lv, 04.03.2017.

Bez Krievijas naftas Latvijas ostas drīz tiks slēgtas. Krievijas interneta portāli "Južnij Federalnij," "Newinform." 2017. gada aprīļa beigās.

Tikai pateicoties Sīrijas bēgļiem, Igaunija izglābusies no demogrāfiskās katastrofas, kuru nepārdzīvos Latvija un Lietuva. NTV 2017. gada jūnijā.

Par runāšanu krieviski Latvijā drīz būs 10 tūkstoši eiro naudassods. "Rossijskaja gazeta" interneta vietne 2017. gada maija beigās.

12. attēls. Daži viltus ziņu virsrakstu piemēri.

Avots: [Antonevičs, 2017a](#); [Antonevičs, 2017b](#); [Lorencs, 2017](#); [Sprūde, 2017](#).

Pētnieciskajai žurnālistikai latviešu un krievu valodā ir būtiska nozīme ne vien viltus ziņu un dezinformācijas atmaskošanā, bet vispirmām kārtām – augstas kvalitātes oriģināla satura radīšanā.

Specializētas interneta platformas informācijas ticamības un korektuma pārbaudei

Ārvalstu pieredze rāda, ka informācijas ticamības pārbaudei var tikt izmantotas specializētas interneta platformas. Starp tādām minamas, piemēram, Politifact.com, AltNews.in, FactCheck.org, Hoaxmap.org, Snopes.com, TruthorFiction.com u.c. PolitiFact.com ir interneta vietne, kas seko līdz ASV politiķu, amatpersonu, amatu kandidātu, reportieru, analītiķu un ekspertu apgalvojumiem un solījumu izpildei. Ukrainā plašsaziņas līdzekļu jomas profesionāļi ir izveidojuši tiešsaistes platformu Stopfake.org, kur atmasko noteiktus dezinformācijas elementus un uztur diskusiju par Kremļa propagandu. Interneta lietotājiem ir pieejams arī dinamisks regulāri atjaunojams interneta vietņu saraksts, kurā norādīti maldinoša rakstura saturs avoti.

Apsverot šādus risinājumus, **būtisks ir neatkarīga finansējuma jautājums.** Politifact.com nepieņem anonīmus ziedojumus, atsakās no politisko partiju, ievēlētu amatpersonu vai amatu kandidātu piedāvāta finansējuma. Visu tādu ziedotāju vārdi, kuru ziedojumi pārsniedz 1000 ASV dolāru gadā, tiek publiskoti. Vairums faktu pārbaudes platformu saņem finansējumu no dažādiem avotiem vai arī tiek balstītas uz brīvprātīgām iniciatīvām. Jaunāki risinājumi, kas vēl ir prototipu stadijā, piemēram, 4Facts.org, balstās uz saturs nodrošinātāju un faktu pārbaudītāju norēķiniem kriptovalūtā. 4Facts.org izveidi ar Google Digitālo ziņu iniciatīvas finansiālu atbalstu uzsākusi Re:Baltica.

Plašsaziņas līdzekļu saturs uzraudzība

Dezinformācijas aģentu aktivitātes un to darbības efektivitātes ierobežošanas nolūkā būtu jāatbalsta iniciatīvas, kas saistītas ar plašsaziņas līdzekļu saturs uzraudzību. Ierobežotu resursu apstākļos līdzšinējās uzraudzības aktivitātes bijušas sporādiskas. Būtu jāveicina vietēja plašsaziņas līdzekļu saturs veidošana un pieejamība visos sabiedrības segmentos ([Lange-lonatamišvili, 2016](#)). Ir jādomā arī par alternatīvu objektīvu ziņu avotu, ko žurnālisti varētu izmantot, gatavojot materiālu gan par norisēm Latvijā, gan citviet. Jāatceras, ka ne mazāk svarīgi ir arī nodrošināt neatkarīgajiem žurnālistiem citās valstīs, tostarp Krievijā pieeju objektīvai informācijai par norisēm Baltijas valstīs. Liela nozīme ir arī valsts atbildes reakcijai uz propagandu vai dezinformāciju – līdz šim Eiropas valsts atbildes uz Krievijas aktivitātēm bijušas vāji koordinētas, pastarpinātas un lokālas ([Nimmo, 2016](#)), secina pētnieki.

Vietēja saturs izstrāde

Pētījumi liecina, ka attieksmi pret plašsaziņas līdzekļiem nosaka galvenokārt etniskā piederība un ģimenē lietotā valoda, proti, latvieši uzticas plašsaziņas līdzekļiem latviešu valodā, nelatvieši – krievu valodā. [30,6% Latvijas iedzīvotāju plašsaziņas līdzekļus lieto tikai dzimtajā valodā.](#) Pašlaik Latvijā veidota plašsaziņas līdzekļu saturs piedāvājums krievu valodā ir neliels. Kā secinājuši pētnieki, Krievijas avoti un plašsaziņas līdzekļu sniegtā informācija atsevišķās situācijās tiek izmantota arī Latvijas plašsaziņas līdzekļu saturs sagatavošanā. Tas konstatēts, piemēram, attiecībā uz starptautisko notikumu atainojumu interneta plašsaziņas līdzekļos, jo īpaši to sadaļās krievu valodā ([Kaprāns, Kudors, 2017](#)). Auditoriju, kas saturs patērē krievu valodā, sasniegt ar citu valsts komunikētajiem naratīviem alternatīviem vēstījumiem ir grūti. Nepieciešams meklēt veidus, kā informatīvajā telpā nezaudēt saikni ar visām Latvijas etnolingvistiskajām grupām. 61% Latvijas iedzīvotāju (46% Latgales iedzīvotāju) par būtisku uzskata Latvijas plašsaziņas līdzekļu apraides nodrošināšanu pierobežas zonā. Savukārt krievvalodīgie iedzīvotāji Latvijas drošības aspektā daudz vairāk atbalsta Latvijas plašsaziņas līdzekļu telpas stiprināšanu nekā Krievijas plašsaziņas līdzekļu ierobežošanu ([Bērzina, 2016](#)).

Mērķtiecīga darbība plašsaziņas līdzekļu saturs veidošanā krievu valodā varētu kompensēt plurālistisku un balansētu ziņu, kā arī augstas kvalitātes informatīvu un izklaides materiālu trūkumu.

Viens no būtiskākajiem izaicinājumiem ir veicināt auditorijas pieprasījumu pēc neatkarīgiem plašsaziņas līdzekļiem un vienlaikus garantēt informācijas avotu daudzveidību. Tādējādi liela nozīme ir inovatīvu saturs veidošanas stratēģiju un formātu, tostarp dokumentālā un humora žanra, attīstībai. Lai

to realizētu, ir nepieciešama augstas kvalitātes neatkarīga žurnālistika. Attiecīgais piedāvājums krieviski runājošajai auditorijai līdz šim nav bijis pietiekams. Turklāt, veidojot saturu, ir būtiski nodrošināt auditorijas informēšanu par lokāla mēroga problēmām gan ziņu, gan arī citos formātos ([NEPLP, 2015](#); [EED, 2015](#); [DP, 2017](#); [Denisa-Liepniece, 2016](#); [Intervija NEPLP, 16.01.2018](#)).

Vairākos politikas plānošanas dokumentos ir uzsvērtā nepieciešamība sasniegt un uzrunāt aizvien plašāku krievu valodā runājošo iedzīvotāju auditoriju. Realitātē gan par krieviski runājošo iedzīvotāju piesaisti nākas rūpēties pašiem plašsaziņas līdzekļiem. Pastāv viedoklis, ka viens no risinājumiem šī auditorijas segmenta uzrunāšanai varētu būt krievu valodā raidoša televīzijas kanāla izveide ([Andžāns, et al., 2016](#); [Intervija NEPLP, 16.01.2018](#)). Igaunija šādu soli spēra 2015. gadā, izveidojot televīzijas kanālu ETV+. Multimediju televīzijas kanāla vīzija satur uzstādījumu runāt "par un ar" auditoriju par tai aktuālajiem jautājumiem. Tieši šo elementu auditorija arī īpaši atzinīgi novērtējusi, proti, skatītākās ir vietējo un reģionālo ziņu pārraides ([Nimmo, 2016](#); [Jõesaar, 2017](#)).

Plašsaziņas līdzekļu lietotprasme

Plašsaziņas līdzekļu lietotprasme – spēja izvēlēties, saprast – satura, formas/stila, ietekmes, nozares un ražojuma – kontekstā – apšaubīt, novērtēt un uzmanīgi reaģēt uz plašsaziņas līdzekļiem. Tas nozīmē uzlūkot ar piesardzību un spriest reflektīvi ([TNTC, 1992; 12](#))

Dažādiem līdzekļiem būtu veicināmas darbības, kas veicina augstākminētās prasmes izkopšanu. **Kritiski spriestspējīga publika ir mazāk auglīga augsne manipulatīviem dezinformācijas pasākumiem.** Latvijas iedzīvotāju plašsaziņas līdzekļu lietojumam pārsvarā piemīt vienvirziena raksturs, dominē pasīvs informācijas saņemšanas paradums. Tādējādi pastāv priekšnoteikumi plašsaziņas līdzekļu izmantojumam propagandai un manipulācijām ar iedzīvotāju uzskatiem un vērtībām ([Holma, 2017: 91](#)). Situācijas uzlabojumi, ekspertu vērtējumā, iespējami apstākļos, kad auditorija ir labi izglītota un orientējas faktos ([Galeoti, 2017](#)), tādējādi spējot kritiski vērtēt informācijas atspoguļojumu plašsaziņas līdzekļos. Šeit būtiska loma ir izglītības sistēmai un citiem kanāliem, caur kuriem auditorijai iespējams sniegt informāciju un radīt izpratni par jautājumiem, kas visbiežāk nekorektā rāmējumā figurē Krievijā veidotajā saturā. Piemēram, skolās sekundāru nozīmi nevajadzētu atvēlēt faktu apguvei, jo īpaši tādos mācību priekšmetos kā vēsture un sociālās zinības. Pašlaik tam iespējams veltīt uzmanību, izstrādājot [kompetencēs balstīto izglītības saturu](#).

Izmantotā literatūra

- Abbott, H. P., 2002.** *The Cambridge Introduction to Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Allcott, H., Gentzkow, M., 2017.** Social Media and Fake News in the 2016 Election. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), pp. 211–236. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://web.stanford.edu/~gentzkow/research/fakenews.pdf>> [Sk. internetā 2018. gada 12. janvārī].
- Ambrasa, I., 2016.** *Naida runas un naida noziegumu atpazīšanas un izmeklēšanas prakses problēmaspekti Latvijas Republikā*. Rīga: Latvijas Republikas tiesībsargs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/publikācijas/naida_noziegumu_un_naida_runas_izmeklesana_lv_2016_1496214733.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 24. janvārī].
- Andžāns, M., Bruģe, I., Daugulis, M., Rožukalne, A., 2016.** *Latvijas plašsaziņas līdzekļu noturība pret citu valstu vēstījumiem: Krievijas faktors NATO 2016. gada Varšavas samita kontekstā*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.liia.lv/en/publications/latvijas-plassazinas-lidzeklu-noturiba-pret-citu-valstu-vestijumiem-560?get_file=1> [Sk. internetā 2018. gada 3. janvārī].
- Apvienoto Nāciju organizācija (ANO), 1966.** *Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705>> [Sk. internetā 2018. gada 17. decembrī].
- Atlantic Council (AC), 2017.** *Russian Narratives on NATO's deployment*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://medium.com/dfrlab/russian-narratives-on-natos-deployment-616e19c3d194>> [Sk. internetā 2018. gada 23. janvārī].
- Antonevičs, M., 2017a.** *Baltijas "izmiršana" – Krievijas propagandas jājamzirdziņš*. Latvijas avīze, 2017. gada 20. jūnijs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.la.lv/baltijas-izmiršana-krievijas-propagandas-jajamzirdzins/>> [Sk. internetā 2018. gada 25. janvārī].
- Antonevičs, M., 2017b.** *Viltus ziņa: bez Krievijas naftas Latvijas ostas drīz tiks slēgtas*. Latvijas avīze, 2017. gada 11. maijs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.la.lv/virsraksts-40/>> [Sk. internetā 2018. gada 24. janvārī].
- Balodis, R., zin. vad., 2011.** *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa: Cilvēka pamattiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis.
- Baltic International Bank (BIB), 2016.** *Latvijas barometrs. Latvijas attīstības scenāriji*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.bib.eu/uploads/2017/02/2016.06_Latvijas_attistibas_scenariji_Baltic_International_Bank_Latvijas_barometrs-1.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 14. decembrī].
- BBC, 2018.** *Germany starts enforcing hate speech law*. 2018. gada 1. janvāris. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.bbc.com/news/technology-42510868>> [Sk. internetā 2018. gada 11. janvārī].
- Bērziņa, I., 2013.** *"Informācijas karš pret Krieviju" Krievijas zinātnieku skatījumā. AZPC stratēģiskais apskats nr. 5*. Rīga: LNAA AZPC. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/SA-05p.ashx>> [Sk. internetā 2018. gada 7. decembrī].
- Bērziņa, I., zin. red., 2016.** *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: LNAA Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikācijas/WP%2004-2016.ashx>> [Sk. internetā 2018. gada 6. decembrī].
- Bērziņa, I., Cepurītis, M., Kaljula, D., Juurvee, I., 2018.** *Russia's Footprint in the Nordic-Baltic Information Environment*. Rīga: NATO StratCom COE. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.stratcomcoe.org/russias-footprint-nordic-baltic-information-environment-0>> [Sk. internetā 2018. gada 27. janvārī].
- Bērziņš, J., 2017.** *Vulnerabilities and Weaknesses of the West and their Security Implications*. CSSR Conference Challenges for the West: Mitigating Domestic Vulnerabilities. 2017. gada 7. decembris. Rīga.
- Castells, M., 2013.** *Communication power*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Centrālā statistikas pārvalde (CSP), 2012.** *2011. gada tautas skaitīšanas rezultāti īsumā. Informatīvais apskats*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/publikācijas/nr_13_2011gada_tautas_skaitisanas_rezultati_ishuma_12_00_lv.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 18. decembrī].
- Centrālā statistikas pārvalde (CSP), 2017.** *ISG07. Pastāvīgo iedzīvotāju etniskais sastāvs gada sākumā*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala__ikgad__iedz__iedzskaits/IS0070.px/?rxid=cd> [Sk. internetā 2018. gada 22. janvārī].

- Conroy, N. J., Rubin, V. L., Chen, Y., 2015.** Automatic Deception Detection: Methods for Finding Fake News. *Proceedings of the Association for Information Science and Technology*, [e-journal], 52(1). [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/pra2.2015.145052010082/full>> [Sk. internetā 2018. gada 18. decembrī].
- Delfi, 2017.** *Lielbritānija un Polija dziras kopā apkarot Krievijas dezinformāciju Austrumeiropā*. 2017. gada 21. decembris. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.delfi.lv/news/arzemes/lielbritanija-un-polija-dziras-kopa-apkarot-krievijas-dezinformaciju-austrumeiropa.d?id=49579481>> [Sk. internetā 2018. gada 14. janvārī].
- Denisa-Liepniece, S., 2016.** The Case of Latvia, an EU Member State at the Border with Russia. In: Brīvības un solidaritātes fonds (BSF), 2016. *Resisting foreign state propaganda in the new information environment: The case of EU member states, Russia and the Eastern partnership countries*. Rīga: BSF, pp. 223–294. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://appc.lv/wp-content/uploads/2016/09/Propoganda_petijums.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 14. decembrī].
- Drošības policija (DP), 2017.** *Publiskais pārskats par Drošības policijas darbību 2016. gadā*. Rīga. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://dp.gov.lv/lv/?rt=documents&ac=download&id=18>> [Sk. internetā 2018. gada 19. janvārī].
- Ehala, M., 2014.** Etniskās un nacionālās identitātes Baltijas valstīs. No: 2014. *Daudzveidīgās un mainīgās Latvijas identitātes*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 33.–52. lpp. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/sppi/demokratija/Daudzveidigas_un_mainigas_Latvijas_identitates.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 1. decembrī].
- Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija 04.11.1950.** [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LAV.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 9. janvārī].
- Eiropas Parlaments (EP), 2010.** *Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīva 2010/13/ES par to, lai koordinētu dažus dalībvalstu normatīvajos un administratīvajos aktos paredzētus noteikumus par audiovizuālo mediju pakalpojumu sniegšanu (Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīva)*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex:32010L0013>> [Sk. internetā 2018. gada 5. decembrī].
- Eiropas Parlaments un Padome, 2000.** *Par dažiem informācijas sabiedrības pakalpojumu tiesiskiem aspektiem, jo īpaši elektronisko tirdzniecību, iekšējā tirgū (Direktīva par elektronisko tirdzniecību)*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32000L0031&from=EN>> [Sk. internetā 2018. gada 18. janvārī].
- European Commission (EC), 2014.** *Discussion Paper on the Application of Articles 3 and 4 AVMSD. Case study: Suspension of some Russian-language channels in Latvia and Lithuania*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/sites/digital-agenda/files/40_discussion_paper_4_rev_en.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 3. janvārī].
- European Commission (EC), 2015.** *Decision on the compatibility with EU law of the Lithuanian measures under Article 3(2) AVMSD*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/decision-compatibility-eu-law-lithuanian-measures-under-article-32-avmsd>> [Sk. internetā 2018. gada 19. janvārī].
- European Commission (EC), 2017a.** *Next steps against fake news: Commission sets up High-Level Expert Group and launches public consultation*. [Preses relīze]. 2017. gada 13. novembris. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-4481_en.htm> [Sk. internetā 2018. gada 1. decembrī].
- European Commission (EC), 2017b.** *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Tackling Illegal Content Online. Towards an enhanced responsibility of online platforms*, COM(2017) 555. 2017. gada 28. septembris. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=47383> [Sk. internetā 2018. gada 18. decembrī].
- European Commission (EC), 2017c.** *Media use in the EU. Standard Eurobarometer 86. 2013-2016*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=STANDARD&yearFrom=1974&yearTo=2016>> [Sk. internetā 2018. gada 22. janvārī].
- European Commission (EC), 2017d.** *Public opinion in the European Union. Standard Eurobarometer 88. Autumn 2017*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.poci-compet2020.pt/admin/images/Standard_Eurobarometer_88_UE_dez-2017.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 15. janvārī].
- European Endowment for Democracy (EED), 2015.** *Bringing Plurality and Balance to the Russian Language Media Space. Feasibility Study on Russian Language Media Initiatives (RLMIs) in the Eastern Partnership and Beyond*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.democracyendowment.eu/news/bringing-plurality-1/>> [Sk. internetā 2018. gada 18. janvārī].
- European Parliament (EP), 2017.** *Online platforms and the Digital Single Market. European Parliament resolution. 15.06.2017*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0272+0+DOC+PDF+V0//EN>> [Sk. internetā 2017. gada 3. decembrī].
- European Parliament Research Service (EPRS), 2017.** *The Audiovisual Media Services Directive*. Briefing. EU Legislation in Progress. 27.06.2017. [Tiešsaiste]. Pieejams:

<http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/583859/EPRS_BRI%282016%29583859_EN.pdf> [Sk. internetā 2017. gada 3. decembrī].

Fetzer, J. H., 2004. Disinformation: The Use of False Information. *Minds and Machines*, 14(2), pp. 231–240.

Fredheim, R. 2017. *Robotrolling 2017/2*. Rīga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence (NATO StratCom COE). [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.stratcomcoe.org/download/file/fid/76056>> [Sk. internetā 2018. gada 24. janvārī].

Freedom House (FH), 2017. *Freedom of the Press 2017. Russia*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2017/russia>> [Sk. internetā 2018. gada 19. janvārī].

Fridman, O., 2017. The Russian perspective on information warfare: conceptual roots and politicisation in russian academic, political, and public discourse. *Defence Strategic Communications*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.stratcomcoe.org/offer/fridman-russian-perspectiveon-information-warfare-conceptual-roots-and-politicisation-russian>> [Sk. internetā 2018. gada 11. janvārī].

Gailīte, D., 2016. Valsts valoda Latvijas medijos: informatīvā telpa, sabiedrības integrācija un citas problēmas. *Jurista vārds*, 9(912), 2016. gada 1. marts. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.juristavards.lv/doc/268171-valsts-valoda-latvijas-medijos-informativa-telpa-sabiedribas-integracija-un-citas-problemas/>> [Sk. internetā 2018. gada 13. janvārī].

Galeoti, M., 2017. *Viltus ziņu iedarbības atslēga – tās nedaudz pārsniedz cilvēku zināšanu robežu*. [LTV raidījums “Pasaules panorāma”. Intervēja Imants Frederiks Ozols]. 2017. gada 20. decembris. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.lsm.lv/raksts/zinas/arzemes/drosibas-petnieks-viltus-zinu-iedarbibas-atslega-tas-nedaudz-parsniedz-cilveku-zinasanu-robezu.a261579/>> [Sk. internetā 2018. gada 24. decembrī].

Garrett, R. K., 2017. The “Echo Chamber” Distraction: Disinformation Campaigns are the Problem, Not Audience Fragmentation. *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 6, pp. 370–376.

Gesetz zur Verbesserung der Rechtsdurchsetzung in sozialen Netzwerken (Netzwerkdurchsetzungsgesetz – NetzDG) [Vācijas likums par tiesībaizsardzības uzlabošanu sociālajos tīklos]. 01.09.2017. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.buzer.de/s1.htm?g=Netzwerkdurchsetzungsgesetz++NetzDG&f=1>> [Sk. internetā 2018. gada 2. janvārī].

Gressel, G., 2017. *Report. CSSR Conference Challenges for the West: Mitigating Domestic Vulnerabilities*. 2017. gada 7. decembris. Rīga.

Gulbe, E., 2017. Izskatīšanai Saeimā virzīs sabiedrisko mediju pārvaldības likumprojektu. *Latvijas Vēstneša portāls*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/288212-izskatisanai-saeima-virzis-sabiedrisko-mediju-parvaldibas-likumprojektu/>> [Sk. internetā 2017. gada 19. decembrī].

Gusarovs, V., 2016. *Kad mediji un NVO kļūst par hibrīdkara sastāvdaļu? Militāri politiskais izvērtējums*. Seminārs NVO un mediju loma hibrīdkarā. Ukrainas pieredze divus gadus pēc Krievijas iebrukuma. 2016. gada 6. maijs. Rīga.

Harcup, T., 2014. *A Dictionary of Journalism*. Oxford: Oxford University Press.

Herman, D., 2009. *Basic Elements of Narrative*. Oxford: Wiley-Blackwell. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://glearning.tju.edu.cn/pluginfile.php/145515/mod_resource/content/1/basic%20elements%20of%20narrative.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 20. janvārī].

Holma, B., red., 2017. *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2015/2016. Dzīves meistarība un informācijpratība*. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/spi/tautas/original/TAP_2015-2016.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 11. janvārī].

Human Rights Watch, 2017. *Russia: Events of 2016. World Report 2017*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/russia>> [Sk. internetā 2018. gada 19. decembrī].

Jang, S. M., Kim, J. K., 2018. Third Person Effects of Fake News: Fake News Regulation and Media Literacy Interventions. *Computers in Human Behavior*, 80, pp. 295–302.

Janze, C., Risius, M., 2017. *Automatic Detection of Fake News on Social Media Platforms*. 21st Pacific Asia Conference on Information Systems (PACIS) Societal Transformation Through IS/IT. 16–20 July, 2017. Langkawi Island, Malaysia.

Jowett, G. S., O'Donnell, V., 2012. *Propaganda and Persuasion*. 5th ed. Los Angeles: SAGE Publications, Inc. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://hiddenhistorycenter.org/wp-content/uploads/2016/10/PropagandaPersuasion2012.pdf>> [Sk. internetā 2018. gada 10. janvārī].

Jõesaar, 2017. Day after: the impact of the launch of the Russian-language television channel ETV+ on Estonian Public Broadcasting's viewing trends. *Communications. Media. Design*, 2(2), pp. 39–49.

- Kantar TNS, 2018a.** *Konsolidētās TV skatītākais kanāls 2017. gadā – TV3.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.tns.lv/?lang=lv&fullarticle=true&category=showuid&id=5229>> [Sk. internetā 2018. gada 25. janvārī].
- Kaprāns, M., 2017.** *Isolating Russia's three master narratives in Latvia.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://infowar.cepa.org/Briefs/Isolating-Russias-three-master-narratives-in-Latvia>> [Sk. internetā 2018. gada 24. janvārī].
- Kaprāns, M., Kudors, A. 2017.** *Starptautisko notikumu atainojums Latvijas interneta medijos.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://appc.lv/wp-content/uploads/2018/02/mediji.pdf>> [Sk. internetā 2018. gada 1. februārī].
- Kaprāns, M., Saulītis, A., 2017.** *Latvijas sociālās atmiņas monitorings.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.academia.edu/32932266/Latvijas_soc%C4%81l%C4%81s_atmi%C5%86as_monitorings_2017> [Sk. internetā 2018. gada 20. janvārī].
- Karlsen, R., Steen-Johnsen, K., Wollebæk, D., Enjolras, B., 2017.** Echo chamber and trench warfare dynamics in online debates. *European Journal of Communication*, 32(2), pp. 257–273.
- Kim, J., Lee, Y.-O., Park, H. W., 2016.** Delineating the Complex Use of a Political Podcast in South Korea by Hybrid Web Indicators: The Case of the *Nakkomsu* Twitter Network. *Technological Forecasting and Social Change*, 110, pp. 42–50.
- Korejba, J., 2015.** Will Russia Ever Be Soft?. In: T. Rostoks, A. Sprūds, eds., *The Different Faces of “soft power”: the Baltic States and Eastern Neighborhood Between Russia and the EU.* Rīga: Latvian Institute of International Affairs, pp. 100–120. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://liia.lv/site/docs/LIIA_soft_power_book_web_layout.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 27. decembrī].
- Kudors, A., 2010.** “Russian World” – Russia’s Soft Power Approach to Compatriots Policy. *Russian Analytical Digest*, 81, pp. 2–4. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.files.ethz.ch/isn/117631/Russian_Analytical_Digest_81.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 15. janvārī].
- Kudors, A., Kaprāns, M., Cepurītis, M., 2014.** *Krievijas informācijas kampaņa pret Ukrainu – no „Viļņas samita” līdz „Krimas referendumam”: vēstījumu analīze.* Rīga: Austrumeiropas politikas pētījumu centrs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://appc.lv/wp-content/uploads/2014/06/Krievijas_Info_Kamp.compressed.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 6. janvārī].
- Lange-Ionatamišvili, E., 2016.** Increasing the resistance of democratic states to hostile foreign propaganda – what is the right recipe? In: Brīvības un solidaritātes fonds (BSF), 2016. *Resisting Foreign State Propaganda in the New Information Environment: The Case of EU Member States, Russia and the Eastern Partnership Countries.* Rīga: BSF, pp. 54–70. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://appc.lv/wp-content/uploads/2016/09/Propoganda_petijums.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 2. janvārī].
- Lange-Ionatamišvili, E., 2017.** *Redefining Euro-Atlantic Values: Russia's Manipulative Techniques.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.stratcomcoe.org/download/file/fid/7350>> [Sk. internetā 2018. gada 19. decembrī].
- Latvijas Fakti (LF), 2017.** *Latvijas iedzīvotāju medijpratība. Kvantitatīvais pētījums.* Rīga. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/uploads/ckeditor/files/mediju_politika/petijumi/Medijpratiba_petijuma%20rezultati_Latvijas%20Fakti_18_07_2017.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 6. janvārī].
- Leetaru, K., 2017.** *Why 2017 Was The Year Of The Filter Bubble?* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.forbes.com/sites/kalevleetaru/2017/12/18/why-was-2017-the-year-of-the-filter-bubble/#221a51a0746b>> [Sk. internetā 2018. gada 16. janvārī].
- Lerhis, A., 2010.** Foreword. In: Pelnēns, G., ed., *The “Humanitarian Dimension” of Russian Foreign Policy Toward Georgia, Moldova, Ukraine, and the Baltic States.* 2nd ed. Rīga, pp. 10–13 [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://appc.lv/wp-content/uploads/2009/11/research-text-2010-plus-cover.pdf>> [Sk. internetā 2018. gada 10. decembrī].
- Lerhis, A., 2014.** Vēstures jautājumi Krievijas publiskajā diplomātijā. No: A. Kudors, red., *Krievijas publiskā diplomātija Latvijā: mediji un nevalstiskais sektors.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 161.–186. lpp. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://appc.lv/wp-content/uploads/2014/09/gramata-ar-vaku-Publ.diplomatija.pdf>> [Sk. internetā 2018. gada 12. janvārī].
- Lerhis, A., Kudors, A., Indāns, I., 2007.** *Ārvalstu ietekme uz sabiedrības etniskās integrācijas procesu Latvijā.* Rīga: Austrumeiropas Politisko Pētījumu centrs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://appc.lv/wp-content/uploads/2009/11/Arvalstu-ietekme-integr4.pdf>> [Sk. internetā 2018. gada 17. janvārī].
- LETA, 2017.** *SKDS: Parlamentam uzticas 14,1% iedzīvotāju, bet valdībai – 17,1%.* [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.delfi.lv/news/national/politics/skds-parlamentam-uzticas-14-1-iedzivotaju-bet-valdibai-17-1.d?id=49484647>> [Sk. internetā 2018. gada 18. decembrī].
- Liu, Y., Rui, J. R., Cui, X., 2017.** Are People Willing to Share Their Political Opinions on Facebook? Exploring Roles of Self-Presentational Concern in Spiral of Silence. *Computers in Human Behavior*, 76, pp. 294–302.
- Lorencs, J., 2017.** *Reģistrē Krievijā, ķer mulķus Latvijā.* Latvijas avīze, 2017. gada 30. jūlijs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.la.lv/registre-krievija-ker-mulkus-latvija/>> [Sk. internetā 2018. gada 6. decembrī].

LR Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likums. 28.07.2010. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://m.likumi.lv/doc.php?id=214039>> [Sk. internetā 2018. gada 3. decembrī].

LR Informācijas sabiedrības pakalpojumu likums. 17.11.2004. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://m.likumi.lv/doc.php?id=96619>> [Sk. internetā 2018. gada 20. janvārī].

LR Krimināllikums. 17.06.1998. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/doc.php?id=88966>> [Sk. internetā 2018. gada 16. decembrī].

LR Ministru kabinets, 2016. *Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņu 2016.–2020. gadam īstenošanas plānu. 08.11.2016.* MK rīkojums Nr. 666. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://vestnesis.lv/op/2016/221.2>> [Sk. internetā 2018. gada 14. janvārī].

LR Ministru kabinets, 2016. *Latvijas mediju politikas pamatnostādnes 2016.–2020. gadam. 08.11.2016.* MK rīkojums Nr. 667. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://likumi.lv/doc.php?id=286455>> [Sk. internetā 2018. gada 5. janvārī].

Melissen, J., 2005. The new public diplomacy: between theory and practice. In: *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*. New York: Palgrave MacMillan, pp. 3–27. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/The_New_Public_Diplomacy.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 15. decembrī].

Mellakauls, A., 2016. The audiovisual media services directive and propaganda. In: Brīvības un solidaritātes fonds (BSF), *Resisting Foreign State Propaganda in the New Information Environment: The Case of EU Member States, Russia and the Eastern Partnership Countries*. Rīga: BSF, pp. 71–88. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://appc.lv/wp-content/uploads/2016/09/Propoganda_petijums.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 1. decembrī].

Muižnieks, N., ed. 2008. *Manufacturing Enemy Images? Russian Media Portrayal of Latvia*. Rīga: Academic Press of the University of Latvia. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://pdc.ceu.hu/archive/00004729/01/manufacturing_enemy_images.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 29. decembrī].

Muralidharan, S., 2011. Media and Echo Chamber: Cluttering the Public Discourse of Corruption. *Economic and Political Weekly*, 46(37), pp. 19–22.

Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome (NEPLP), 2015. *Stiprināt Latviju hibrīdkara apstākļos: sabiedriskā medija pienākums. LTV krievvalodīgā kanāla kā multimediju platformas attīstība*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://neplpadome.lv/lv/assets/documents/Petijumi/neplp-diskusijas%20dokuments.pdf>> [Sk. internetā 2018. gada 12. janvārī].

The National Telemedia Council (TNTC), 1992. *Telemedium: The Journal of Media Literacy*. 38(3/4).

NATO Strategic Communications Centre of Excellence (NATO StratCom COE), 2015a. *Analysis of Russia's Information Campaign against Ukraine*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.stratcomcoe.org/download/file/1886>> [Sk. internetā 2018. gada 24. janvārī].

NATO Strategic Communications Centre of Excellence (NATO StratCom COE), 2015b. *The manipulative techniques of the Russian information campaign against Ukraine. Euro-Atlantic Values and Russia's Strategic Communication in the Euro-Atlantic space. Executive Summary*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.stratcomcoe.org/download/file/3579>> [Sk. internetā 2018. gada 10. decembrī].

Netzpolitik.org., 2017. *UN-Sonderberichterstatter: Netzwerkdurchsetzungsgesetz verstößt gegen Menschenrechte*. 9. Juni 2017. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://netzpolitik.org/2017/un-sonderberichterstatter-netzwerkdurchsetzungsgesetz-verstoest-gegen-menschenrechte/>> [Sk. internetā 2018. gada 19. janvārī].

Nimmo, B., 2016. Countering Propaganda in Europe: Responses and Options. In: Brīvības un solidaritātes fonds (BSF), 2016. *Resisting Foreign State Propaganda in the New Information Environment: The Case of EU Member States, Russia and the Eastern Partnership Countries*. Rīga: BSF, pp. 23–38. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://appc.lv/wp-content/uploads/2016/09/Propoganda_petijums.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 13. janvārī].

Nltimes.lv, 2017. *Dutch gov't takes official stance against fake news, foreign electioneering*. 2017. gada 19. decembris. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://nltimes.nl/2017/12/19/dutch-govt-takes-official-stance-fake-news-foreign-electioneering>> [Sk. internetā 2018. gada 19. janvārī].

Nye, J. S., Jr., 2003. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. Oxford: Oxford University Press.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), 2017. *Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_EN.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 11. janvārī].

Olupe, E., 2012. Komunikācija publiskajā telpā: noklusēšanu determinējošie faktori. *The Humanities and Social Science*, 20, pp. 46–52. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://ortus.rtu.lv/science/lv/publications/13118/fulltext>> [Sk. internetā 2018. gada 23. janvārī].

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), 2014. *Communiqué by OSCE Representative on Freedom of the Media on propaganda in times of conflict*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.osce.org/fom/117701>> [Sk. internetā 2018. gada 12. decembrī].

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), 2015. *Propaganda and Freedom of the Media. Non-paper of the OSCE Office of the Representative on Freedom of the Media*. Vienna: OSCE Representative on Freedom of the Media. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.osce.org/fom/203926?download=true>> [Sk. internetā 2018. gada 11. janvārī].

Orttung, R. W., 2010. Russia's use of PR as a foreign policy tool. *Russian Analytical Digest*, 81, pp. 7–10. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.files.ethz.ch/isn/117631/Russian_Analytical_Digest_81.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 19. decembrī].

Ozoliņa, Ž., Austers, I., Denisa-Liepniece, S., Šķilters, J., Struberga, S., Kyiak, M., 2017. *StratCom laughs: in search of an analytical framework*. Riga: NATO Strategic Communications Centre of Excellence (NATO StratCom COE). [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.stratcomcoe.org/download/file/fid/7890>> [Sk. internetā 2018. gada 2. janvārī].

Ozoliņa, Ž., ed., 2016. *Societal Security. Inclusion-Exclusion Dilemma. A portrait of the Russian-speaking community in Latvia*. Riga: Zinātne. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/spi/demokratija/Societal_Security_iekslapas_20160418.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 4. janvārī].

Par Eiropas konvenciju par pārrobežu televīziju. 29.05.1998. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://m.likumi.lv/doc.php?id=51358>> [Sk. internetā 2018. gada 18. janvārī].

Pérez-Rosas, V., Kleinberg, B., Lefevre, A., Mihalcea, R., 2017. Automatic detection of fake news. *Computing Research Repository (CoRR)*, [online database]. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://arxiv.org/abs/1708.07104>> [Sk. internetā 2018. gada 29. decembrī].

Piper, P. S., 2002. Web hoaxes, counterfeit sites, and other spurious information on the internet. In: A. P. Mintz, ed., 2002. *Web of Deception*. Medford: CyberAge Books, pp. 1–22.

President of Russia, 2013. *Executive order on measures to make state media more effective*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/19805>> [Sk. internetā 2017. gada 29. decembrī].

Re:Baltica, 2017. *Re:Baltica and Toneboard receive 50000 from Google to develop a new tool*. 6 July, 2017. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://en.rebaltica.lv/2017/07/rebaltica-and-toneboard-receive-50-000-from-google-to-develop-a-new-tool/>> [Sk. internetā 2018. gada 30. janvārī].

Reire, G., 2015. Euro-Atlantic values and Russia's propaganda in the Euro-Atlantic space. *Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej*, 13(4), pp. 9–28. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.iesw.lublin.pl/rocznik/articles/RIESW_1732-1395_13-4-226.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 22. janvārī].

Reporter ohne grenzen, 2017. *Warnung vor Schnellschuss*. 17. Mai 2017. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.reporter-ohne-grenzen.de/presse/pressemitteilungen/meldung/warnung-vor-schnellschuss/>> [Sk. internetā 2018. gada 19. decembrī].

Reuters, 2018. *Macron plans law to fight 'fake news' in 2018*. January 3, 2018. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.reuters.com/article/us-france-macron/macron-plans-law-to-fight-fake-news-in-2018-idUSKBN1E51LJ>> [Sk. internetā 2018. gada 6. janvārī].

Rožukalne, A., 2014. Krievijas mediji Latvijā: īpašnieki, regulācija, ietekme. No: A. Kudors, red., 2014. *Krievijas publiskā diplomātija Latvijā: mediji un nevalstiskais sektors*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 76.–99. lpp. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://appc.lv/wp-content/uploads/2014/09/gramata-ar-vaku-Publ.diplomatija.pdf>> [Sk. internetā 2018. gada 22. janvārī].

Russaar, A., 2017. *How Estonian public broadcasting creates an alternative to Russian propoganda*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://euromaidanpress.com/2017/09/25/how-estonian-public-broadcasting-creates-an-alternative-to-russian-propaganda/#arvlbdata>> [Sk. internetā 2018. gada 4. janvārī].

Sabiedrisko elektronisko plašsaziņas līdzekļu un to pārvaldības likumprojekts. 05.10.2017. 1. lasījums. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs12.nsf/0/B7C690803FF57213C22581A8003F2876?OpenDocument#a>> [Sk. internetā 2018. gada 15. janvārī].

Sanina, A. G., 2014. Visual political irony in Russian new media. *Discourse, context & media*, 6, pp. 11–21. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.academia.edu/9497469/Visual_political_irony_in_Russian_new_media> [Sk. internetā 2018. gada 23. decembrī].

Sergunin, A., Karabeshkin, L., 2015. Understanding Russia's soft power strategy. *Politics*, 35(3–4), pp. 347–363.

- Silverblatt, A., 2008.** *Media Literacy: Keys to Interpreting Media Messages*. Westport; London: Praeger Publishers, Inc.
- Sprūde, V., 2017.** *Viltus ziņa: par runāšanu krieviski Latvijā 10 000 eiro naudassods*. Latvijas avīze, 2017. gada 16. jūnijs. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://www.la.lv/aizliegta-krievu-valoda/>> [Sk. internetā 2018. gada 5. janvārī].
- Spruds, A., Rožukalne, A., Sedlenieks, K., Daugulis, M., Potjomkina, D., Tolgyesi, B., Bruge, I., 2016.** *Internet Trolling as a Tool of Hybrid Warfare: the Case of Latvia. Results of the Study*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.stratcomcoe.org/download/file/3353>> [Sk. internetā 2018. gada 4. decembrī].
- Studente, L., 2017.** *Demokrātija un viltus ziņas*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://m.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/287732-demokratija-un-viltus-zinas/>> [Sk. internetā 2018. gada 2. janvārī].
- Sweden's Radio and Television Act. 17.06.2010.** [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://data.euro.who.int/tobacco/Repository/SE/Sweden_Radio%20and%20Television%20Act_2010.pdf> [Sk. internetā 2017. gada 29. novembrī].
- Šulmane, I., 2010.** Mediji un integrācija. No: N. Muižnieks, red., 2010. *Cik integrēta ir Latvijas sabiedrība? Sasniegumu, neveiksmju un izaicinājumu audits*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 225.–253. lpp. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/sppi/demokratija/Integrac_aud_latv_val_jpg.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 4. janvārī].
- Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS (SKDS), 2016a.** *Televīzijas auditorijas pētījums. Latvijas iedzīvotāju aptaujas rezultāti: 2016. gada oktobris/novembris*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://neplpadome.lv/lv/assets/documents/Petijumi/Atskaite_NEPL_12_2016.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 16. decembrī].
- Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS (SKDS), 2016b.** *Latvijas iedzīvotāju viedoklis par valsts aizsardzības jautājumiem*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.mod.gov.lv/~media/AM/Ministrija/Sab_doma/2016/SKDS_aptauja_2016.ashx> [Sk. internetā 2018. gada 18. decembrī].
- Valsts izglītības satura centrs (VISC), 2016.** *Ceļā uz kompetenču pieeju mācībā. Tagad*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.izm.gov.lv/images/izglitiba_visp/Konferences_Tagad/VISC_-_Ce%C4%BC%C4%81_uz_kompeten%C4%8Du_pieeju_m%C4%81c%C4%ABb%C4%81m.pdf> [Sk. internetā 2018. gada 24. janvārī].
- Valkenburg, P., Walther, J., Waltehr, J., 2016.** Media Effects: Theory and Research. *Annual Review of Psychology*, 67, pp. 315–338. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://www.researchgate.net/publication/281554023_Media_Effects_Theory_and_Research> [Sk. internetā 2017. gada 15. decembrī].
- Valsts pētījumu programma "Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)", 2015. 3. projekts.** "Sabiedrības vērtīborientācijas un sabiedrības atjaunošanās". Aptauja.
- Zevelev, I., 2016.** *The Russian World in Moscow's Strategy*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy>> [Sk. internetā 2018. gada 19. janvārī].
- Военная доктрина Российской Федерации. 25.12.2014.** [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html>> [Sk. internetā 2018. gada 19. janvārī].
- Герасимов, В., 2013.** *Ценность науки в предвидении*. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://www.vpk-news.ru/articles/14632>> [Sk. internetā 2018. gada 19. janvārī].
- Доктрина информационной безопасности Российской Федерации. 05.12.2016.** [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/2563163?p_p_id=101_INSTANCE_CptlCk6BZ29&_101_INSTANCE_CptlCk6BZ29_languageId=ru_RU> [Sk. internetā 2018. gada 19. janvārī].
- Федеральный закон 327-ФЗ "О внесении изменений в статьи 10-4 и 15-3 Федерального закона "Об информации, информационных технологиях и о защите информации" и статью 6 Закона Российской Федерации "О средствах массовой информации". 15.11.2017.** [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201711250002?index=0&rangeSize=1>> [Sk. internetā 2018. gada 10. janvārī].
- Федеральный закон N 305-ФЗ "О внесении изменений в Закон Российской Федерации "О средствах массовой информации"". 14.10. 2014.** [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://rg.ru/2014/10/17/ino-smi-dok.html>> [Sk. internetā 2017. gada 21. decembrī].
- Караганов, С. А., 1992.** Проблемы защиты интересов российско-ориентированного населения в ближнем зарубежье. *Дипломатический Вестник*, 21-22, с. 43–45.

Концепция внешней политики Российской Федерации. 12.02.2013. [Tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/122186?p_p_id=101_INSTANCE_CptlCk6B6BZ29&_101_INSTANCE_CptlCk6B6BZ29_1anguageld=ru_RU> [Sk. internetā 2018. gada 19. janvārī].

Ткаченко, С., 2011. *Информационная война против России*. Санкт-Петербург: Питер.

Указ Президента Российской Федерации О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации. 31.12.2015. Москва. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102385609>> [Sk. internetā 2018. gada 6. janvārī].

Intervijas

Intervija ar Latvijas Republikas Kultūras ministrijas Mediju politikas nodaļas pārstāvēm **Aigu Grišāni** un **Klintu Ločmeli** **2017. gada 21. decembrī**.

Intervija ar Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesnesi **Artūru Kuču** **2017. gada 28. decembrī**.

Intervija ar Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes (NEPLP) pārstāvjiem **Guntu Līdaku** un **Uldi Lielpēteri** **2018. gada 16. janvārī**.

Intervija ar plašsaziņas līdzekļu eksperti Rīgas Stradiņa universitātes asociēto profesori **Andu Rožukalni** **2017. gada 19. decembrī**.

Tiesu lēmumi

European Court of Human Rights (ECHR), 1976. *Case of Handyside v. The United Kingdom*, nr. 5493/72. December 7, 1976. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22handyside%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-57499%22%5D%7D>> [Sk. internetā 2018. gada 8. janvārī].

European Court of Human Rights (ECHR), 2015. *Case of Pentikäinen v. Finland*, nr. 11882/10. October 20, 2015. [Tiešsaiste]. Pieejams: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22pentikainen%20v%20finland%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-158279%22%5D%7D>> [Sk. internetā 2018. gada 8. janvārī].

Nepublicēti materiāli

Kantar TNS, 2018b. Specializēts informācijas pieprasījums.

“Gemius Latvia”, 2018. Specializēts informācijas pieprasījums.

Titullapas noformējumam izmantots attēls no interneta vietnes <https://pixabay.com/en/satellite-communication-radio-1128404/>

Sintēzes ziņojums izstrādāts pēc Saeimas Prezidija un Frakciju padomes pieprasījuma.

Ziņojuma tēmu pieteikušas Nacionālās apvienības “Visu Latvijai!”–“Tēvzemei un Brīvībai/LNNK” Saeimas frakcija, frakcija VIENOTĪBA, Zaļo un Zemnieku savienības frakcija.

Saeimas Analītiskais dienests ir Saeimas pētnieciskā struktūrvienība, kas veic pētniecisko darbu parlamenta vajadzībām. Tas sniedz likumdevējam atbalstu lēmumu pieņemšanas procesā, normatīvā regulējuma pilnveidē un kontrolē pār izpildvaru.

Šis sintēzes ziņojums izstrādāts, lai raksturotu Krievijas ietekmi Latvijas informatīvajā telpā un iespējas šo ietekmi ierobežot.